

Building Free of Torture & Impunity Societies in Western Balkans

---

PRAVA LICA LIŠENIH SLOBODE U ZATVORSKOM SYSTEMU SRBIJE

An EU-funded
Project

Inicijativa mladih za ljudska prava,
Srbija (YIHRSRB)

**PRAVA LICA
LIŠENIH SLOBODE
U ZATVORSKOM
SISTEMU SRBIJE**

*An EU-funded
Project*

ZA IZDAVAČA
Anita Mitić

UREDNICIA
Jasmina Lazović

SARADNICI NA PROJEKTU
Đorđe Bojović
Miloš Mutić
Bojan Stanković

LEKTURA I KOREKTURA
Marko Milosavljević
Ivan Kutlarović

PREVOD
Bojana Bošković

DIZAJN I PRELOM
Ivo Matejin

Sadržaj ovog priručnika predstavljaju stav Inicijative mladih za ljudska prava i ni na koji način ne reflektuju stavove Evropske unije.

Inicijativa mladih za ljudska prava,
Beograd, Srbija

JUN 2016. GODINE

SADRŽAJ

I SAŽETAK 1

II UVOD 3

III METODOLOGIJA 5

IV PRELIMINARNA ZAPAŽANJA 6

V NEADEKVATNO POSTUPANJE/
ZLOSTAVLJANJE 10

VI USLUGE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE 13

VII OSTALA PITANJA 15

VIII MONITORING POSETE 19

I SAŽETAK

PRAVNI OKVIR SISTEMA za izvršenje krivičnih sankcija u pogledu donošenja neophodne regulative u poslednje tri godine doneo je novu strukturu sistema za alternativne sankcije, ugradio temelje za veću i bolju primenu postpenalnog prihvata, ali i postavio zadatak pred sistemom da Poverenička služba prerašte u Probacionu službu. Navedene promene, koje je proizvela izmenjena normativa dva zakona i strategije, nisu do kraja uspele da zažive u praksi ali na njihovom sprovođenju se mora nastaviti daljim radom od strane Uprave za izvršenje krivičnih sankcija.

Neadekvatno postupanje zatvorskih službi predstavlja i dalje konstantu, osobito kada je reč o zdravstvenoj zaštiti. Slučajevi koji su navedeni u izveštaju nisu dobili svoj disciplinski epilog bez obzira što je u nekoliko slučajeva iniciranje za rešavanjem pojedinih slučajeva dolazilo od službe obezbeđenja, upravnika ili vaspitača. Iako je zlostavljanje lica lišenih slobode marginalizovano u odnosu na period od pre 3 ili 5 godina, kako potvrđuju izveštaji Zaštitnika građana i CPT-a, neadekvatno ponašanje radnika zdravstvenih službi kao i službe tretmana u ovim slučajevima je zabrinjavajuće. Iako je tim Inicijative u navednim slučajevima kontaktirao zaposlene pri službama nadležnih okružnih zatvora, komunikacija osoblja i nedostatak humanog pristupa govore da iako nepostojeća u svom klasičnom obiku, tortura je danas u manjim zatvorskim ustanovama prisutna kroz različite vidove neadekvatnog postupanja.

Govoreći o zdravstvenoj zaštiti lica lišenih slobode, ona je na minimalnom funkcionalnom nivou, sa velikim prostorom za napredak i poboljšanje. Razlog tome su prevashodno materijalni, a zatim i organizacioni problemi. Zavodi ne poseduju fizičke kapacitete da ispunе sve zahteve koji se pred njih stavljaju, pre svega da svaka ustanova ima ambulantu i posebnu bolničku sobu. Zatim, zbog zabrane zapošljavanja u javnom sektoru postoji ozbiljan manjak lekara i me-

dicinskih tehničara, zbog čega najviše pate lica lišena slobode, jer im je uskraćena celodnevna lekarska zaštita. Takođe zbog zabrane zapošljavanja služba ozbebeđenja iz bezbednosnih razloga nije u mogućnosti da vodi osuđeničke na specijalističke preglede kada oni to žele, jer nema dovoljno stražara da oštane u uštanovi. Saradnja između Ministarstva zdravlja i Ministarstva pravde, ali i Uprave za izvršenje krivičnih sankcija je neophodna da bi se prevazišli neki osnovni problemi koji se javljaju u svakodnevnom funkcionisanju uštanova.

Pripadnici službe tretmana u većini okružnih zatvora u Srbiji, kao jedan od najvećih problema, ističu potrebu za dodatnom obukom službenika/ca tretmana, koja bi se odnosila kako na povećanje broja pripadnika ove službe, tako i na intenziviranje obrazovnih programa usmerenim ka vaspitačima odnosno vaspitačicama edukujući ih prevashodno u oblastima primene različitih veština kolektivnog vaspitnog delovanja. Takođe, radnici službe za tretman ističu kao problematično primenu instrumenata za procenu rizika, posebno imajući u vidu da to bitno utiče na ukupnu ocenu za lica lišena slobode pri procesu reklasifikacije, na šta se često žale osuđenici. Primetan je napredak u određenim okružnim zatvorima gde su obrazovni programi koje sprovode službe tretmana kontinuirani, dok je i dalje u drugim uštanovima nema progresu po ovom pitanju.

Stanje u sistemu za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji je generalno na funkcionalnom nivou, ali je potrebno uložiti dosta napora da bi se on doveo na zadovoljavajući nivo kada je u pitanju sprečavanje zloštavljanja, torture i nečovečnih uslova i postupanja prema osobama lišenim slobode. Opšti materijalni i infrastrukturni uslovi zatvora su loši (neke od zgrada zatvora datiraju još iz 19. veka) što posebno otežava izdržavanje zatvorskih sankcija. Usklađenost pravila i koordinacija nadležnog ministarstva i uprave je na lošem nivou i veliki broj problema se rešava ad hoc, umesto da postoji sistematsko rešenje za popravku materijalnih uslova što bi svakako donelo efikasnost i izvesnost. Primetno je da postoji dosta propusta u radu svih zatvorskih službi, koje su jednim delom posledica rada u lošim uslovima (uslovi na radnom mestu, plate, status zaposlenja, beneficije ili

njihovo odsustvo), a delom zbog nepostojanja volje političkih aktera da se posvete rešavanju već pocrtanih problema u okviru sistema za izvršenje krivičnih sankcija.

II UVOD

PROJEKAT „IZGRADNJA DRUŠTVA bez torture i nekažnjivosti na Zapadnom Balkanu“ realizovale su kao vodeći partner Inicijativa mladih za ljudska prava Crna Gora ((YIHRCG) članica Građanske alijanse)) i partneri Inicijativa mladih za ljudska prava Srbija (YIHRSR), Centar za rehabilitaciju od trauma i torture iz Albanije (ARCT) i Međunarodni Savet za rehabilitaciju za žrtve torture iz Danske (IRCT). Projekat je finansijski podržan od strane Evropske unije. Ukupno trajanje projekta je trideset meseci, počev od novembra 2013. godine.

Projekat je imao za cilj da doprinese društvu bez torture kroz aktivnosti civilnog društva koje su usmerene protiv zloštavljanja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, a sve sa namerom da se eliminiše (ili svede na najmanju moguću meru) tortura prema osobama lišenim slobode u Crnoj Gori, Srbiji i Albaniji. Koncept projektnih aktivnosti se zasnivao na monitoringu primene međunarodnih, a naročito OPCAT standarda, kao i njihovoj promociji i upoznavanju adekvatnih aktera sa njihovom važnošću.

Još jedan od ciljeva projekta je bio poboljšanje pristupa, ali i upoznavanje lica lišenih slobode sa njihovim pravima na pravnu zaštitu i povećanje njihove upotrebe. Između ostalog, projektom su bile predviđene aktivnosti istraživanja i dokumentovanja slučajeva torture i nehumanog i neljudskog postupanja ili kažnjavanja i pružanje besplatne pravne pomoći osuđenim licima. Pored toga važno je bilo upoznati i zaposlene iz svih zatvorskih službi sa pravima lica lišenih

slobode radi unapređenja njihovog odnosa i svakodnevnog rada.

Monitoring tim Inicijative je za period od trideset meseci obavio 19 poseta u 14 različitim zatvorskih institucija, pri čemu je 5 zatvorskih ustanova posećeno dva puta (KPZ Čuprija, OZ Zrenjanin, OZ Kragujevac, OZ Čačak i OZ Pančevo) radi praćenja implementacije preporuka napravljenih tokom prethodne posete, kao i radi evidentiranja promena u uslovima i tretmanu u zavodu nastalih u periodu između dve posete.

Uzimajući u obzir značaj zdravstvene zaštite u zatvorskim ustanovama, u avgustu 2015. godine organizovali smo trening na temu „Uloga lekara u zatvorskom sistemu Srbije“ u saradnji sa Upravom za izvršenje krivičnih sankcija i Kancelarijom Zaštitnika građana. Lekari i medicinsko osoblje iz većine zatvorskih ustanova u Srbiji su imali prilike da diskutuju o primeni međunarodnih standardima u oblasti zdravstvene zaštite u zatvorima, kao i da razmenjuju iskustva o problemima i izazovima sa kojima se susreću u svakodnevnom radu.

Okupljanje medicinskih radnika, koji rade u zatvorima na zajedničkom panelu se pokazalo kao produktivno, što je imalo za posledicu organizovanje još jednog treninga sa istim učesnicima u 2016. godini, pri čemu je ovaj put poseban akcenat stavljen na mentalno zdravlje lica lišenih slobode.

U sklopu ovih edukativnih aktivnosti, u periodu od januara do juna 2016. godine organizovali smo dva treninga za studente prava koji se interesuju za oblast zaštite prava lica lišenih slobode, ali i za rad državnih institucija kao i civilnog društva u unapređenju navedenih oblasti. Poseban akcenat je stavljen na rad Nacionalnog preventivnog mehanizma u Srbiji i rad nevladinih organizacija koji se bave monitoringom zatvorskog sistema. Takođe, u okviru treninga fokus je bio na prezentaciji sistema alternativnih sankcija i njihovoj primeni u praksi.

Po sličnom principu je organizovan i trening za studente Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (FASPER) gde su se predavanja fokusirala na rad službe za tretman u zatvorima, njihovim izazovima i problemima. Pored predstavnika Nacionalnog preventivnog mehanizma govorili su i zaposleni u zatvorskim ustanovama, profe-

sori FASPER-a kao i eksperti na temu postpenalnog prihvata.

Ujedno želimo da istaknemo i vrlo dobru saradnju sa drugim nevladinim organizacijama koje su uključene u monitoring zatvorskih ustanova u Srbiji (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, YU-COM, Beogradski centar za ljudska prava, NEOSTART) kao i državnim institucijama odnosno Nacionalnom preventivnom mehanizmu u Srbiji i Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. U fokusu našeg rada sa drugim nevladinim organizacijama i državnim institucijama bilo je jačanje kapaciteta aktera koji su uključeni u proces monitoringa zatvorskog sistema kroz razmene iskustava, podataka, izveštaja ali i zajedničkom radu u pravcu unapređenja položaja lica lišenih slobode.

Inicijativa mladih za ljudska prava se ovim putem zahvaljuje svima koji su dali doprinos na izradi ovog izveštaja, partnerima, saradnicima kao i državnim institucijama i zatvorima koji su nam izašli u susret pri monitoring posetama koje smo vršili.

III METODOLOGIJA

METODOLOGIJA KOJU SMO koristili tokom obezbeđivanja informacija za izradu ovog izveštaja zasnivala se pre svega na domaćim propisima i zakonima, kao i ranije razvijenoj metodologiji YIHR i njenih regionalnih partnera na projektu.

Aktivnosti su bile usmerene na istraživanje i dokumentovanje slučajeva kršenja ljudskih prava kroz monitoring posete zatvorskim institucijama u Srbiji. Stručni tim Inicijative mladih za ljudska prava Srbija su činili pravnici, politikolozi i lekari zaduženi za monitoring različitih aspekata rada zatvora. Pri posetama je korišćen kombinovan upitnik po CPT standardima i standardima Kancelarije Zaštitnika građana, radi dobijanja što tačnijih informacija.

Razgovori su obavljani sa svim službama (zdravstvena zaštita, obezbeđenje, tretman, opšti/ pravni poslovi) u cilju što boljeg upoznavanja sa situacijom i položajem lica lišenih slobode. Pored toga, održani su grupni i individualni razgovori sa zatvorenicima radi što boljeg sagledavanja situacije i otkrivanja potencijalnih slučajeva torture ili zlostavljanja. U svim monitoring posetama je dobijen uvid i u opšte materijalne uslove u kojima lica lišena slobode služe svoje kazne.

Izveštaj koji sadrži konkretne preporuke za poboljšanje položaja zatvorenika nastao je prevashodno analizom sadržaja popunjenih upitnika, kao i evaluacijom samih institucija kroz monitoring posete stručnog tima Inicijative. Takođe, u radu su korišćene tehnike istraživanja na terenu, press kliping, pravne analize, intervjui, SOS linija i analiza zvaničnih izveštaja državnih institucija i međunarodnih organizacija.

U toku projekta, nakon uvida u neadekvatno postupanje prema osuđenim licima tim Inicijative pružio je u nekoliko slučajeva pravnu pomoć, nakon čega su upućeni zahtevi za adekvatan tretman zatvorskim institucijama preko Kancelarije Zaštitnika građana. Pomenuti slučajevi prezentovani su u poglavlju IV izveštaja.

IV PRELIMINARNA ZAPAŽANJA

A) PRAVNI OKVIR

U periodu trajanja projekta (2013-2016), izvršena je značajna izmena pravne regulative u oblasti izvršenja krivičnih sankcija u kontekstu pristupnih pregovora Srbije za članstvo u Evropskoj Uniji. Fundamentalni dokument koji je Srbija donela je Strategija sistema

razvoja izvršenja krivičnih sankcija za period (2013-2020)¹. Strategiju je pripremila Uprava za izvršenje krivičnih sankcija uz podršku misije OEBS-a u Srbiji, a na navedenu Strategiju upućuje i Nacionalna strategija reforme pravosuđa (2013-2020)² s obzirom da je reforma sistema izvršenja krivičnih sankcija sastavni deo refome pravosudnog sistema. Jedan od značajnih ciljeva Strategije je, kako je predstavio ministar pravde i državne uprave, jeste širenje mreže Kancelarija za alternativne sankcije, kao i stvaranje uslova za realizaciju poštepenalnog tretmana lica nakon izvršene kazne zatvora.

Kako se navodi u delu Strategije koji se odnosi na glavne izazove u njenoj implementaciji, pravni okvir izvršenja krivičnih sankcija u velikoj meri bio je usaglašen sa evropskim i svetskim standardima, ali je u međuvremenu došlo do razvoja nekih službi i potrebe za uvođenjem instituta za čije je sprovođenje neophodno imati novi zakonski okvir. U izmenjenom Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija (2014)³ kako je i planirano Strategijom definisana je uloga, nadležnost, organizacioni i procesni okvir za postupanje sudije za izvršenje kao novog instituta u krivičnopravnom sistemu. Takođe, iz prethodnog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija uklonjene su odredbe koje se odnose na Povereničku službu i izvršenje alternativnih sankcija jer se ta oblast definisala posebnim Zakonom o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera⁴. Zakonom o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera po prvi put će biti definisan normativno-organizacioni okvir za transformaciju Povereničke službe u Probacionu službu sa svim nadležnostima koje ta služba mora da ima počev od pretkrivičnog postupka, pa sve do poštepenalnog prihvata otpuštenih osuđenika.

1 "Strategija sistema razvoja izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji do 2020. godine" (Sl. Glasnik RS, br. 114/2013): <http://bit.ly/24UImiU>;

2 "Nacionalna strategija reforme pravosuđa za period 2013-2018. godine": <http://bit.ly/22dq8pU>;

3 "Zakon o izvršenju krivičnih sankcija" (Sl. Glasnik RS, br. 55/2014): <http://bit.ly/1TRHNgo>;

4 "Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera" (Sl. Glasnik RS, br. 55/2014): <http://bit.ly/23UEjQb>;

Izmene Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS) i Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera (ZIVSM) počeli su sa primenom 1. septembra 2014. godine. Organizacija NEOSTART koja se bavi pitanjem postpenalnog prihvata više puta je navodila u svojim publikacijama, da rešenja o postpenalnom prihvatu koja se nalaze u navedenim propisima predviđaju pre svega podeljenu nadležnost između službe za tretman koja postoji u svakom kazneno-popravnim zavodu i Povereničke službe koja je uspostavljena unutar Odeljenja za tretman i alternativne sankcije pri Upravi za izvršenje krivičnih sankcije. Ono što je važno napomenuti, a što proizilazi iz navedenih odredbi, jeste činjenica da podršku vaspitnoj i povereničkoj službi, kako tokom pripremanja za otpust, tako i nakon izdržane kazne zatvora mogu pružati i „odgovarajuće organizacije ili udruženja”. Drugim rečima, ZIKS na jedan generalan način predviđa mogućnost delovanja nevladinog sektora u postpenalnoj pomoći bivišim osuđennicima, tj. osuđennicima koji se pripremaju za izlazak na slobodu.⁵

B) OPŠTE STANJE U ZATVORIMA

Trenutno stanje zatvora nije na zavidnom nivou. Većina ne ispunjava osnovne uslove za izdržavanje zatvorskih kazni (stare zgrade, nedovoljni kapaciteti smeštaja, nehigijenski uslovi). Iako je Savet Evrope 8. Marta 2016. godine⁶ objavio CPT izveštaj o stanju u srpskim zatvorima koji se odnosi na situaciju iz 2014. godine, prema kome su preduzeti brojni poduhvati na rekonstrukciji i proširenju zatvorskih kompleksa, i dalje postoji puno prostora za poboljšanje uslova.

U protekle dve godine preduzeti su radovi na proširenju kapaciteta kao što je na primer početak izgradnje novog Okružnog zatvora u Kragujevcu i Pančevu, kao i Kazneno-popravni zavod u Požarevcu u kojem je na poseban način opremljen deo namenjen osobama sa inva-

⁵ “Život posle zatvora: Rezultati istraživanja potreba osuđenih lica u postpenalnom periodu”, Centar za prevenciju kriminala i postpenalnu pomoć-NEOSTART (2014): <http://bit.ly/1Ov5wqE>;

⁶ “Kapaciteti zatvora povećani za 2500 mesta”, B92: <http://bit.ly/1VYhFqI>;

lilitetom i starijim osobama.⁷ Međutim, iz obilaska okružnih zatvora širom Srbije primetno je da proširenje kapaciteta zahteva postepena ulaganja radi poboljšanja uslova ili kapitalne investicije za uzgradnju novih ustanova za izvršenje krivičnih sankcija.

U svim službama pri okružnim zatvorima (tretman, obezbeđenje, zdravstvena zaštita) nedostaju zaposleni. To se prevashodno odnosi na službu obezbeđenja, gde su nepohodni mlađi kadrovi koji nedostaju radi efikasnijeg funkcionisanja sistema izvršenja krivičnih sankcija ali i rada sa osuđenim licima. Takođe, potrebana je popuna ženskim osobljem kako bi se adekvatno postupalo sa osuđenim licima ženskog pola. Pored toga, maloletnike koji su u zatvorima, mora se obezbediti odvojen tretman od drugih osuđenika. Neophodno je što pre urediti sistem redovnih lekarskih sistematskih preglede za pripadnike službe obezbeđenja jer oni u određenim ustanovama nisu rađeni i po više od deset godina. Takođe, smatramo neophodnim da radnici u službi obezbeđenja dobiju beneficirani radni staž što bi olakšalo generalno funkcionisanje sistema zapošljavanja. U slučaju medicinske službe, neophodna je popuna medicinskih sestara i tehničara jer je primećeno da u mnogim zatvorskim ustanovama umesto njih lekove osuđenim licima daju radnici službe obezbeđenja, što nije i ne bi trebalo da je njihov posao.

Od 2011. godine do danas u Srbiji su otvorene 24 kancelarije poverenika za alternativne sankcije pri kojima, uglavnom rade ljudi iz službi za tretman osuđenih lica, što dodatno otežava i onemogućava kvalitetno obavljanje njihovog primarnog posla, a to je rad sa osuđenim licima u zatvoru. Kao što se navodi u izveštaju drugih nevladinih organizacija koje vrše monitoring zatvorskih ustanova, broj poverenika ne odgovara obimu posla na kojem su primarno angažovani, a na osnovu poseta monitoring tima utvrdili smo da je za obavljanje ovog posla potreban mnogo veći broj ljudi.⁸ Takođe, osobe koje vrše posao Poverenika za alternativne sankcije bi trebalo da imaju beneficirani

7 "Nove zgrade zatvora i sudova", Pravni portal: <http://bit.ly/1Ov6seC>;

8 "Monitoring reforme zatvorskog sistema", Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (2016);

radni staž, kako zbog postupka kontrole (kućni pritvor, kućni zatvor) tako i zbog neregulisanog statusa državnog službenika, što u dodatnoj meri otežava njihov posao.

V NEADEKVATNO POSTUPANJE/ ZLOSTAVLJANJE

PRILIKOM POSETA OKRUŽNOM zatvoru u Kragujevcu, kao i Kazneno-popravnog zavodu u Čupriji u decembru 2015. godine kroz individualne razgovore sa osuđenim licima, kao i kroz komunikaciju sa službama obezbeđenja i tretmana, monitoring tim Inicijative došao je do informacija o tri slučaja neadekvatnog postupanja prema licima lišenim slobode. U većini slučajeva zahtevi lica odnosili su se na pravnu pomoć od strane tima Inicijative zbog neadekvatne medicinske nege dok se slučaj osuđenika iz OZ Kragujevac odnosio na maltretiranje jednog od zatvorenika zaposlenog na poslovima kuvara u zatvoru.

Slučaj V.G: Neadekvatan medicinski tretman

V. G., osuđenik iz KPZ Čuprija, koji je došao na odsluženje kazne iz bolnice gde je bio na hemoterapiji (boluje od kancera), smešten je u zatvoreno odeljenje ove ustanove. Zatim je V.G. smešten u podrumске prostorije. Usled jakih bolova osoblje ove ustanove ga je premeštalo u tamnu prostoriju koja nije ni predviđena za boravak lica lišena slobode. V.G. je nekoliko dana posle posete monitoring tima Inicijative, na osnovu kontakt telefona, stupio u komunikaciju sa članovima tima Inicijative s molbom za premeštaj u Specijalnu zatvorsku bolnicu. Uprkos insistiranju članova tima Inicijative, služba tretmana ove ustanove nije odgovorila pozitivno na zahtev za premeštanjem V.G. u

poseban smeštaj gde bi imao adekvatnu medicinsku negu. Nekoliko dana potom, V.G. se timu Inicijative javio da je izašao sa izdržavanja kazne zatvora u Ćupriji i da se nalazi na lečenju u specijalnoj bolnici u blizini Niša.

Slučaj D.S: Neadekvatan medicinski tretman

D. S., osuđeno lice u zatvorenom odeljenju KPZ u Ćupriji (soba 4 koja broji 25 lica), dobio je šugu u toku boravka u ovoj uštanovi. Zbog toga je proveo 18 dana u samici. Prema rečima članova osoblja, usled neadekvatnih uslova bolničke sobe, ovo je bio jedini mogući način izolacije od ostalih lica kako se šuga ne bi proširila. D.S. je napomenuo da je čekao 4-5 dana na početak tretmana. Što se samog tretmana tiče, on je dobio kremu za mazanje kože ali nije dobio uputstva o korišćenju što se negativno odrazilo na tretman (koji nije uspeo) pa je u samici oštao više dana nego što bi trebalo. Takođe, kremu je dobio na svaka četiri dana, iako je zbog krupne građe već posle dva dana ostajao bez kreme. I ovo je značajno uticalo na sporiji oporavak.

Zbog neadekvatnog medicinskog tretmana u KPZ Ćupriji, proveo je određeni vremenski periodu u okružnoj bolnici pri čemu mu je medicinski tehničar iz uštanove pogrešno upisao dane koje je proveo u bolnici kako D.S. ne bi imao povlašćen tretman. Na kraju, D.S. se žalio da se pismeni zahtevi za lekarski pregled moraju slati čak i u hitnim slučajevima. Takođe se požalio da u samici nije imao dugme za hitne pozive koje mu je bilo potrebno s obzirom da se lečio.

Prebijanje osuđenika i neadekvatan medicinski tretman

D.S. je bio prisutan kada je jedan drugi osuđenik tražio lekarsku pomoć (lek za prehladu) od pripadnika službe obezbeđenja u kasnim noćnim časovima. Međutim, nadzornik (pripadnik straže) je, prema rečima D.S., jako udario tog osuđenika po nosu i time izazvao krvarenje. D.S. tvrdi da je čitav slučaj zataškan i da nije bilo disciplinskog postupka protiv pripadnika službe obezbeđenja.

Pretnje od komandira

U KPZ Ćuprija postoji teretana koju koriste i osuđeni i pripadnici obezbeđenja (straže). Retke su situacije se desi da i jedna i druga grupa nalaze u isto vreme u teretani što, prema rečima D.S. predstavlja potencijalni izvor sukoba i nesuglasice. D.S. se jednom prilikom zamerio komandiru straže, dok su vežbali u teretani (navodno zbog pogrešnog nameštanja klupe za dizanje tegova). Od tog momenta komandir straže se loše ophodi prema D.S., često uz pretnje. Protiv komandira straže nije pokrenut disciplinski postupak.

Slučaj S.A.

Tokom grupnih i individualnih razgovora sa osuđenicima iz OZ Kragujevac, predočen nam je problem koji postoji sa jednim od zaposlenih u službi opštih poslova odnosno instruktorom kuvanja I.Ć. Nekoliko zatvorenika iz poluotvorenog odeljenja nam se žalilo na kvalitet obroka (smatraju da kuvar "namerno štedi" meso u obrocima) što izaziva dosta tenzija i netrpeljivosti prema zaposlenima u kuhinji (mogle su se čuti i pretnje i psovke). Uzevši u obzir da se 70% hrane proizvede na ekonimiji u okviru zatvora, zatvorenici smatraju da se jako mali deo proizvedene hrane iskoristi u redovnom spremanju obroka.

Pored toga, za sličan problem smo saznali i tokom individualnog razgovora sa osuđenikom S.A. Naime, S.A. je nekoliko puta ušao u verbalni sukob sa instruktorom kuvanja I.Ć. nakon navodnih provokacija. Prema rečima S.A. on se pre 3 meseca (u odnosu na dan poseite tima Inicijative) žalio nadzorniku i načelniku službe obezbeđenja, koji su problem izneli na sastanku zaposlenih, međutim nikakav postupak nije pokrenut, a provokacije su se nastavile. Inače, S.A. radi u zatvorskom bifeu i po rečima nadzornika i načelnika službe obezbeđenja posao obavlja savesno i odgovorno, pri čemu nikada nije bilo problema sa njegovim ponašanjem i disciplinom. Prema rečima S.A. cela situacija je zataškana, pri čemu je upravnik tražio njegov premeštaj na drugu radnu poziciju, što nadzornik i načelnik nisu odobrili.

Takođe, S. A. je napomenuo da I.Č. štiti načelnik službe za opšte poslove. Kako upravnik nije reagovao na podnesenu pridužbu S.A. se žalio i Upravi za izvršenje krivičnih sankcija ali još nije dobio odgovor. Od tada trpi dodani pritisak kako u kuhinji tako i na radnom meštu.

VI USLUGE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

SVE USTANOVE KOJE je tim Inicijative posetio imaju bar jednog zaposlenog medicinskog tehničara i jednog lekara opšte prakse, na ugovor. Takođe, svaki zatvor ima jednu sobu za preglede gde borave medicinski tehničari. Ove sobe su opremljene najosnovnijim materijalima i medicinskom opremom, dok se za komplikovanije preglede/intervencije mora ići u gradsku bolnicu ili dom zdravlja. Svi zatvori koje je tim Inicijative posetio imaju dobru saradnju sa lokalnim domom zdravlja i lokalnom bolnicom gde lica lišena slobode obavljaju sve specijalističke preglede. Jako mali broj ustanova je opremljen sa zubarskom stolicom (npr. Okružni zatvor u Subotici). Zatvorenici uglavnom imaju uvid u svoja medicinska dokumenta, iako po rečima zaposlenih nisu preterano zainteresovani, sem u slučajevima kada moraju da nastave terapiju po izlasku iz zatvora. U tom slučaju traže kopiju zdravstvenog kartona.

Svi lekovi se nabavljaju preko tendera, što je po rečima zaposlenih mnogo bolja opcija nego kada su se lekovi naručivali preko Specijalne zatvorske bolnice u Beogradu (lekovi se ne gomilaju bez potrebe). Metadonske terapije se dele pod kontrolom metadonskih centaru u Srbiji. Jako mali broj posećenih ustanova ima zaposlenog lekara psihijatra.

Postupak ostvarivanja zdravstvene zaštite je u nekim ustanovama formalniji: Zatvorenik traži putem prijave ili formulara od čuvara ili komandira da se odvede na pregled u zatvorsku ambulantu; dok je

u drugim ustavnovima neformalan sistem: zatvorenik usmeno traži da vidi lekara ili da obavi pregled. U zatvorima gde funkcioniše formalni sistem, zatvorenici su se žalili da i po nekoliko dana ili nedelja čekaju odgovor ili specijalistički pregled, dok u zatvorima gde funkcioniše neformalni sistem nije bilo toliko žalbi. Žalbe se takođe odnose i na nedostupnost lekova i često korišćenje alternativnih lekova ili načina lečenja. Poseban problem je nedostatak analgetika na pozitivnoj listi lekova.

Što se tiče poverljivosti između lekara i pacijenta, taj segment je i dalje na nezavidnom nivou. Lekari i medicinski tehničari su saopštili da su čuvari često prisutni prilikom pregleda zatvorenika. To je u suprotnosti sa preporukama CPT, dok je ova praksa pravdana potrebom za opštom bezbednošću medicinskog osoblja.

Neki od najvećih problemi su: nedovoljna opremljenost zatvorskih ambulanta za hitne intervencije ili malo složenije zahvate; često nepostojanje bolničkih soba, već korišćenje improvizovanih ćelija; nepostojanje analgetika na pozitivnoj listi lekova (zatvorenici moraju da ih donose od kuće); neujednačen sistem beneficiranog radnog staža za medicinske tehničare koji rade u zatvorima; privatnost zatvorenika prilikom pregleda.

PREPORUKE

- ▶ upostaviti bolju komunikaciju između Ministarstva zdravlja, Ministarstva pravde i Uprave za izvršenje krivičnih sankcija kako bi se unapredila opšta zdravstvena zaštita lica lišenih slobode (posebno se odnosi na nastavak lečenja zatvorenika kada izađu na slobodu);
- ▶ zatvorske ambulante opremiti sa modernom i funkcionalnom medicinskom opremom koja je potrebna kako bi se obezbedila adekvatna zdravstvena nega zatvorenicima;
- ▶ povećati kapacitete zdravstvenih radnika, kako lekara tako i medicinskog osoblja, u cilju bolje dostupnosti zdravstvenih usluga licima lišenih slobode;

- ▶ neophodno je zaposliti psihijatra sa punim radnim vremenom, tamo gde nije obezbeđen. Zaposliti stručni kadar (psiholozi, pedagozi, defektolozi, socijalni radnici) koji bi svakodnevno pružali psihosocijalnu pomoć i podršku licima lišenim slobode;
- ▶ pregledima osuđenih lica, osim ukoliko je bezbednost medicinskog osoblja ugrožena, po pravilu ne bi trebalo da prisustvuju službenici obezbeđenja. U slučajevima ugrožene bezbednosti neophodno je upozoriti nadležne osobe koje bi odobrile da službenici budu prisutni na pregledima i da se u tim slučajevima sačine zapisnici;

VII OSTALA PITANJA

A) ZATVORSKO OSOBLJE: OPŠTE INFORMACIJE

Broj zaposlenih u zatvorskim službama ustanova koje je posetio tim Inicijative je uglavnom ispod broja predviđenog sistematizacijom radnih mesta. Jedine službe koje ne trpe posledice manjka broja zaposlenih su službe za opšte poslove, dok službe tretmana, obezbeđenja i medicinske službe imaju ozbiljne teškoće u radu. Posebno treba uzeti u obzir da je Zakonom o izmenama i dopunama zakona o budžetskom sistemu⁹ iz 2013. godine, Vlada Republike Srbije uvela zabranu zapošljavanja u javnom sektoru, što se odnosi i na zatvorske institucije.

Broj pripadnika službe obezbeđenja je u svim zatvorima, koje je tim Inicijative posetio, nizak (ispod broja zaposlenih predviđenog sistematizacijom radnih mesta). Ovaj problem se u praksi rešava pre-

⁹ "Zakon o izmenama i dopunama zakona o budžetskom sistemu" (2013): <http://bit.ly/1Ovtjb8>;

kovremenim radom ili maksimalnom racionalizacijom aktivnosti u kojima su uključeni zatvorski stražari. Kao što je CPT naveo u svom izveštaju za Srbiju: „*uspešno uspostavljanje adekvatnog odnosa između osoblja i zatvorenika zavisi u velikoj meri od adekvatnog broja osoblja prisutnog u bilo kom momentu, (...) nizak koeficijent broja osoblja (...) ne idu na ruku razvoju pozitivnih odnosa i generišu nebezbedno okruženje*“. Pored ovog, problem nastaje i zbog toga što jedan broj zaposlenih odlazi u penziju, a zbog zabrane zapošljavanja ne mogu da se zaposle novi pripadnici službe obezbeđenja, što dovodi do otežanog rada ovih službi ali i zatvora uopšte.

Obuke i treninzi za zaposlene u službi obezbeđenja se inače organizuju u *Centru za obuku zaposlenih*, ali su nam zaposleni rekli da obuke nisu organizovane i po nekoliko godina, ili bar na njih nisu pozivani. Sličan problem postoji i sa sistematskim zdravstvenim pregledima pripadnika službe obezbeđenja, koji nisu obavljani u nekim slučajevima i po deset godina.

PREPORUKE

- ▶ mapirati u kojim ustanovama je najpotrebnije povećanje broja zaposlenih u službama obezbeđenja i za njih raspisati konkurse za popunjavanje radnih mesta radi lakšeg i bezbednijeg funkcionisanja zatvorskih ustanova;
- ▶ organizovati treninge za zaposlene u službi obezbeđenja makar na godišnjem nivou;
- ▶ organizovati lekarske sistematske preglede za zaposlene u službi obezbeđenja;

B) KONTAKT SA SPOLJNIM SVETOM

Po *Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija*¹⁰ osuđena lica imaju prava, dva puta mesečno, na posetu bračnog druga, dece, roditelja, usvojeni-

¹⁰ “Zakon o izvršenju krivičnih sankcija“ (2014): <http://bit.ly/1TRHNgo>

ka, usvojitelja i ostalih srodnika, dok upravnik zavoda može odobriti i posete drugih lica. Poseta traje najkraće jedan čas. Vreme, trajanje, način posete i izgled prostorije za posetu uređuju se propisom o kućnom redu zavoda. Pored toga Zakon propisuje i da osuđeno lice ima pravo da jednom u dva meseca boravi s bračnim drugom, decom ili drugim bliskim licem tri časa u posebnim prostorijama zavoda. Način ostvarenja ovog prava kao i izgled posebne prostorije i određivanje kruga bliskih lica uređuju se propisom o kućnom redu zavoda. U razgovoru sa osuđenim licima primili smo žalbe na striktno pridržavanje pravila o posetama (u nekoliko situacija žene sa decom su morale da čekaju ispred zatvora po lošem vremenu da počne vreme za posete). Pored toga u nekim zatvorima osuđena lica u zatvorenom režimu služenja kazne imaju pravo na jednu posetu mesečno, što je primetila i delegacija CPT-a u svojim posetama. CPT¹¹ je saštavio i preporuku da *svi osuđeni zatvorenici, bez obzira na režim u kome se nalaze, treba da imaju pravo na posetu najmanje jedan sat svake nedelje. Nadalje, zatvorenici čije porodice žive na većoj udaljenosti od zatvora trebalo bi omogućiti da sabiraju sve neiskorišćene periode poseta. Potrebno je da se važeći zakoni i propisi izmene u ovom smislu. Nekoliko posećenih institucija nije imalo posebne sobe za posete bračnog druga (u nekim ustanovama su u planu dok u drugim nije planirano uspostavljanje ovakvih soba). Pored toga, usled loših materijalnih uslova sobe za standardne posete su višenameske (soba za verske obrede, prijem advokata).*

Pored navedenih poseta, osuđenici imaju pravo da ih poseti branilac ili punomoćnik koji ga zastupa, ili koga je on pozvao radi davanja punomoćja o zastupanju.

Po Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija osuđenici ima pravo na telefonski razgovor u skladu sa odredbama propisa koji uređuje kućni red zavoda, o svom trošku. Najviše primedbi na ostvarivanje ovog prava se odnosilo na cene poziva (zatvorenici smatraju da od kada je novi provajder Orion preuzeo sprovođenje ove usluge ona je poskupela dok je kvalitet ostao isti) i na način korišćenja ovog prava. Naime,

---

11 Izveštaji dostupni na: <http://bit.ly/1TPLoBU>

u nekim ustanovama se vreme za korišćenje prava na upotrebu telefona poklapa sa šetnjom, što smanjuje osuđenim licima prava na ostvarivanje oba prava. Pored toga u pojedinim ustanovama, zbog velikog broja osuđenih lica, neki ne stignu da ostvare ni jedno od dva navedena prava. Uprave ovih ustanova su pravdale ovakve situacije nemogućnošću usklađivanja ostvarivanja ova dva prava različitih režima služenja kazne, kao i nedovoljnim brojem čuvara u službi obezbeđenja da bi se ostvarilo bezbedno ostvarivanje navedenih prava.

PREPORUKE

- ▶ bez obzira na režim izdržavanja kazne, svi zatvorenici treba da imaju pravo na posetu najmanje jedan sat svake nedelje;
- ▶ u ustanovama gde to materijalni uslovi dozvoljavaju, da se obezbede sobe za posete bračnog druga;
- ▶ u ustanovama gde to materijalni uslovi dozvoljavaju, da se obezbede sobe za posete odvojene od drugih soba;
- ▶ omogućiti osuđenima da pravo na telefonski poziv mogu da ostvare tokom celog dana;

c) PROCEDURE PRITUŽBI I SPOLJNE INSPEKCIJE

Ako osuđeno lice smatra da je povređeno neko njegovo pravo tokom boravka u zavodu ima pravo da usmeno ili pismeno podnese pritužbu upravi, sudiji za izvršenje, kancelariji republičkog ili regionalnog Zaštitnika građana. U nekoliko ustanova zatvorenici su se žalili da uprava zavoda ne odgovara na njihove pritužbe ili ako su pritužbe adresirane van zavoda da li su uopšte i poslate. Najveći broj pritužbi se odnosi na pravne procese koji se vode pred sudovima.

Spoljne inspekcije zavoda i nenajavljene posete može da sprovodi sudija za izvršenje ili predstavnici Nacionalnog preventivnog mehanizma pri kancelariji Zaštitnika građana Republike Srbije.

Po Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija pojedinačne i grupne posete zavodu odobrava direktor Uprave. Predstavnicima domaćih

i stranih institucija i udruženja koja se bave zaštitom ljudskih prava omogućava se poseta zavodu. Izuzetno, poseta se može uskratiti ako to nalažu razlozi bezbednosti i sigurnosti u zavodu. U cilju obezbeđivanja javnosti rada Uprave vodiće se računa da se omogući poseta predstavnika sredstava javnog informisanja, naučnih radnika koji se bave proučavanjem kriminaliteta, kao i studenata odgovarajućih fakulteta. Direktor Uprave može licima koja posećuju zavod odobriti razgovor sa osuđenim licima, uz prisustvo ili bez prisustva zaposlenog u zavodu. Monitoring posete iz nevladinog sektora pored tima Inicijative mladih za ljudska prava, sprovode i Helsinški odbor za ljudska prava, Komitet pravnika za ljudska prava YUKOM i Beogradski centar za ljudska prava.

Sve pomenute organizacije vrše pravnu pomoć za lica lišena slobode, ukoliko postoji potreba za tim.

VIII MONITORING POSETE

KAZNENO POPRAVNI ZAVOD U ĆUPRIJI

Datum posete: 10. oktobar 2014.

KPZ u Ćupriji je projektovan za 176 lica, ali je u njemu u trenutku posete tima Inicijative bilo smešteno oko 200 lica – među kojima 164 osuđenika, 6 ili 7 prekršajno kažnjenih lica. Zavod je otvorenog tipa, ima poluotvoreno odeljenje i 42 lica na zatvorenom odeljenju. Za zatvoreno odeljenje upravnik navodi da je problem.

Među licima lišenim slobode osim pravoslavaca ima i muslimana i katolika. Verska služba i predavanja obavljaju se samo za pravo-

slavne vernike. Katolički sveštenik i sveštenik Islamske zajednice (ne i Islamske zajednice u Srbiji) su „u stanju pripravnosti“. U etničkoj strukturi lica lišenih slobode, pored Bošnjaka, zašupljeni su i Romi, i ponekad Albanci iz Preševa i Bujanovca.

Upravnik navodi da je uposlena samo jedna ili dve osobe na zatvorenom odeljenju i da nema bezbednosnih uslova za veću uposlenost. U toku je bilo „istraživanje tržišta“ za veće uspošljavanje na zatvorenom odeljenju - na pakovanju koverti, omota za diskove itd.

Za lica koja se nalaze na poluotvorenom i otvorenom odeljenju postoji pristup ekonomiji gde se bave stočarstvom, zemljoradnjom i živinastvom. Postoji i strugara ali se ona još ne koristi. U okviru službe za opšte poslove nalazi se i automehaničarska radionica koju koriste uglavnom službenici uprave, a tamo su uposlena lica lišena slobode. Petnaestak ljudi je uposleno kod trećih lica - u javnim komunalnim preduzećima, i kod privatnika (Rubin, Ždrelo...). U KPZ se sprovodi projekat obrazovanja za pekarski zanat i u njemu se obučavaju 4 zainteresovana lica. Upravnik navodi da je dnevno uposleno ukupno 50-70 ljudi.

Po sistematizaciji radnih mesta službe za obezbeđenje predviđeno je 70 ljudi, a stvarno je zaposleno 55. Upravnik je naveo da u svim službama nedostaje oko 30% zaposlenih. U službi za obezbeđenje zaposlena je i jedna komandirica. Na dan posete među osuđenicima se nalazilo i jedno lice sa fizičkim invaliditetom (bez noge).

Svakog radnog dana je prisutan neko od lekara, a vikendom po potrebi i po pozivu. KPZ ima dogovor sa Domom zdravlja o stomatološkim uslugama za lica lišena slobode, a prema rećima upavnika postoji i ideja da se otvori i stomatologija u KPZ Ćuprija. Specijalističke i psihijatrijske medicinske usluge obavljaju se u bolnici u Ćupriji, a za operacije i postoperativni tok, lica se upućuju u Specijalnu zatvorsku bolnicu u Beogradu. Služba za tretman ima i psihologa.

Sudija za izvršenje do dana posete tima Inicijative još nije dolazio u obilazak KPZ.

Lekovi se nabavljaju iz apoteke doma zdravlja, na dnevnom nivou, a u budućnosti je plan da se nabavljaju preko tendera. Metadonsku terapiju dele domaći lekari, a bolnica u Paraćinu je kontroliše.

Nije bilo slučajeva pobune i većeg nasilja i samopovređivanja. U razgovoru sa upravom, navedeno je da među licima lišenim slobode „verovatno postoji neformalni sistem, ali da nije organizovan“ i da neformalne grupe ne opstaju dugo.

Nema službe za zdravstvenu zaštitu – stalno su zaposleni viši tehničar i još jedno lice dok su dva lica zaposlena na određeno. Ostale službe su prisutne.

Na zatvorenom odeljenju postoje tri sobe. Zatvorenici imaju pravo na dva sata šetnje dnevno u „boksovima“ koji imaju klupe, zelenilo i natkriveni deo. Zid i plafon na jednom boksu (levi boks) su oronuli od vlage, pored ulaza u ve-ce, a ovo je bila i jedna od zamerki zatvorenika.

PREPORUKA Sanirati ruinirani deo boksa pored mokrog čvora

Prostorija 14A („četrnaestica“) ima 14 kreveta u spavaćoj sobi. Vrata spavaće sobe se zaključavaju u periodu od 8 do 15h. Osuđenici- ma je u dnevnom boravku na raspolaganju TV sala, kao i šah i stoni tenis. Pušenje je dozvoljeno u kupatilu, a u spavaonici i dnevnom boravku nije.

Postoje radijatori i centralno grejanje. Osuđenici- ma su na raspolaganju kasete za odlaganje stvari, a stvari koje ne staju u kasete smeštaju se u kutije. Popravke na prozoru su, prema rečima osuđenika, izvršene dan pre dolaska tima Inicijative.

U prostoriji 14B (OPN) smeštena su 22 kreveta i ona služi i kao dnevni boravak i kao spavaonica. Pozivno dugme je u holu (aktivira i svetlosni i zvučni signal).

Osuđenici sa kojima je tim Inicijative razgovarao, na zatvorenom odeljenju, su se žalili na vaspitača sa kojom nemaju adekvatnu i dovoljno čestu komunikaciju. Vaspitač nije bio u zavodu u vreme pose- te tima Inicijative tako da nije bilo moguće utvrditi detalje u vezi ove žalbe, ali redovna i adekvatna komunikacija sa osobama, koja je najbitnija za rehabilitaciju osuđenika je ključna tako da je poboljšanje ove komunikacije svakako jedna od preporuka. Osuđenici su istakli i da im iz uprave ne dolazi niko pa i ovde ima prostora u kom treba po-

praviti komunikaciju sa zatvoreniciima iz zatvorenog odeljenja.

Osuđenici su se žalili i na dugo čekanje na medicinske usluge: zubar se čeka 15 dana, 20 dana se čeka psihijatrijska bolnica itd.

Hrana je zadovoljavajuća.

Osuđenici su naveli i da šetnja traje jedan sat, i da se mora odobriti molba za šetnju od dva sata.

Osuđenici su rekli da su pripadnici službe za obezbeđenje korektni.

Osuđenici su naveli da ne mogu da dobiju paštetu u metalnoj ambalaži što nije bio problem na koji smo nailazili u drugim zatvorima pa je preporuka da se ova praksa ponovo razmotri.

Odeljenje sa posebnim nadzorom (14B) ima video nadzor u prostoriji koja funkcioniše i kao spavaonica – u njoj je smešteno 11 lica, a na raspolaganju je 14 kreveta na sprat. Posteljine se menjaju na deset ili više dana.

U sobi je smešteno i jedno lice sa invaliditetom, kome je KPZ kupio protezu za nogu. Ipak, ovo lice se žalilo da ne može samostalno da koristi mokri čvor što je problem koji nije nerešiv, i uz mala ulaganja (npr. i bez kupovine ve-ce šolje, može se pribaviti stolica koja se može pomeriti po potrebi). Pohvalan je angažman Zavoda u vezi proteze za nogu, ali se stanje može i dalje popraviti.

PREPORUKA U slučaju dolaska lica sa fizičkim invaliditetom u zatvor, omogućiti im da mokri čvor mogu da koriste samostalno ako su u stanju da ga samostalno koriste na slobodi.

Osuđenici se žale na otvoreno odeljenje, po svoj prilici zato što kroz rešetke viđaju lica sa lakšim režimom dok su njima za šetnju dostupni samo boksovi koji se nalaze u suprotnom smeru i ograđeni su visokim zidovima. Ovo može biti razlog za jako izraženo nezadovoljstvo lica na zatvorenom odeljenju (nezadovoljstvo je glasno iskazano i u prisustvu čuvara i kada je tim Inicijative obavljao razgovor bez prisustva čuvara).

U samici se koristi krevet na dva sprata. Mokri čvor nije odvojen od ostatka prostorije. Samica je opremljena stolom i stolicom. Nema

panik tastera, potrebno je kucati na vrata da bi osuđenik u samici privukao pažnju obezbeđenja. Na vratima nema prozora koji bi olakšao rad službi za obezbeđenje. Druga od dve samice nema što.

PREPORUKA Ugraditi panik tastere u samice.

PREPORUKA Izmeniti raspored u prostoriji tako da se nameštaj nalazi dalje od mokrog čvora i eventualno odeliti mokri čvor paravanom od ostatka prostorije.

Prostorija u kojoj su smešteni radno angažovana lica je prozračna, čista i generalno u dobrom stanju – na raspolaganju su televizor, igre, stoni tenis i stolovi i stolice. Isplata za radni angažman kasni deset meseci.

Postoji veliko interesovanje za kulturno-sportske aktivnosti. Svi koji imaju proširena prava se ohrabruju da učestvuju u njima. Sa zatvorenog odeljenja u aktivnostima je učestvovalo osam zatvorenika. Od sporta i igara, dostupni su mali i veliki fudbal, kao i šah i domine.

KPZ raspolaže i teretanom za zaposlene. Lekarski pregledi se u KPZ-u ne obavljaju za zaposlene. Prisutna je verska služba i veronauka za pravoslavce.

U kuhinji se sprema hrana adekvatna verskim i dijetalnim potrebama osuđenika.

Bolesnička soba na poluotvorenom odeljenju raspolaže sa 12 kreveta. Na mreži za hvatanje muva bio je veliki broj zarobljenih insekata i trebalo bi obratiti više pažnje na higijenu.

Biblioteka raspolaže sa oko 2000 knjiga i najičtaniji su propisi, pravilnici i konvencije. Prisutna je vlaga i preporučljivo je sanirati ovaj problem da štampani materijal ne bi bio oštećen.

U prostoriji gde su bila smeštena prekršajno kažnjena lica je 12 kreveta i samo 2 lica.

U prostoriji 14B osuđenici se žale da nemaju pravnu pomoć, te da im pravnici i vaspitači ne dolaze u posetu. Jedan osuđenik se žalio i na

kasno obaveštavanje o udesu u kom su povređeni članovi njegove porodice. Osuđenici se takođe žale na nedostatak fizičke aktivnosti. Žale se i na nedostatak radnog angažmana i jedan tvrdi da je nudio da radi PVC stolariju ali da mu to nije odobreno.

Nisu predviđene posebne bračne posete. Posete se obavljaju u dnevnom boravku „četrnaestice“.

Datum posete: 30. novembar 2015.

Monitoring tim Inicijative mladih za ljudska prava obavio je monitoring posetu Kazнено-popravnom zavodu Ćuprija 30. novembra 2015. godine. Ovo je druga poseta ovoj uštanovi u okviru ovog projekta, sprovedena sa cilje praćenja implementacije preporuka napravljenih tokom prethodne posete kao i evidentiranje promena u uslovima i tretmanu u zavodu nastalih u periodu između dve posete.

Iako je KPZ Ćuprija projektovan kao uštanova otvorenog i polu-otvorenog tipa, u okviru zavoda postoji i zatvoreno odeljenje. Ovo prouzrokuje neadekvatne uslove kao i nezadovoljavajući tretman osoba koje se nalaze u zatvorenom odeljenju (obzirom da su uslovi kao i osposobljenost službe tretmana upodobljeni radu sa osobama koje se nalaze u otvorenom i polu-otvorenom tretmanu). Osobe koje se nalaze u zatvorenom odeljenju, mogu da vide osobe sa polu-otvorenog i otvorenog odeljenja kako koriste posebne pogodnosti (vreme provode napolju, odlaze na rad ili posete porodici tokom vikenda), što stvara dodatne napetosti u zatvorenom odeljenju.

U zatvorenom odeljenju se nalaze tri spavaonice, ali smeštajni i higijenski uslovi u sve tri spavaone nisu ujednačeni. U jednoj od spavaona, zajednička prostorija je nedovoljno velika da posluži adekvatnom korišćenju svih osoba smeštenih u toj spavaoni.

Uštanova poseduje biblioteku, atelje za slikanje kao i koordinatorka za sportske aktivnosti, međutim ove posebne pogodnosti su dostupne osobama u otvorenom i polu-otvorenom tretmanu. Jedna od samica je pretvorena u atelje za slikanje koje mogu da koriste i osobe iz zatvorenog tretmana, međutim ona ne raspolaže istim resursima kao atelje u otvorenom paviljonu.

„Bračna soba“ je u završnoj fazi renoviranja nakon čega će biti puštena u rad (monitoring tim Inicijative nije imao direktan uvid u ovu prostoriju jer je osoba koja poseduje ključ bila van zavoda u trenutku posete). U razgovoru sa osuđenim licima, oni su izrazili sumnju da će ta prostorija biti otvorena za upotrebu u skorijem periodu, obzirom da se već mesecima nalazi u završnoj fazi.

Osuđena lica iz zatvorenog dela izrazila su najveće nezadovoljstvo radom vaspitača iz službe tretmana kao i radom medicinske službe. Prema navodima jednog osuđenika iz zatvorenog dela, kada se našao u situaciji da oboli od šuge, izolovan je u samicu, koja je tretirana kao bolesnička sobu (prema uvidu monitoring tima na simicu je zalepljen odštampan natpis „bolesnička soba“). Osuđenik je tretiran kao da se nalazi u samici iako je bio u izolaciji zbog bolesti. Tokom boravka u izolaciji, osuđeniku su bile uskraćene posete.

Osuđenici su izrazili nezadovoljstvo obzirom da nisu u mogućnosti da budu primljeni na razgovor kod Upravnika zavoda, niti Upravnik dolazi u obilazak Zavoda. Jedini kontakt sa upravom je moguće ostvariti preko vaspitača.

Takođe osuđenici u zatvorenom delu izrazili su nezadovoljstvo instrumentom-upitnikom koji se koristi za procenu rizika (na osnovu kog se oni razvrstavaju u tretmane), jer smatraju da se odluke o razvrštavanju donose arbitrarno i da zavise od utiska i volje vaspitača. Dodatno, nakon naknadne procene na osnovu koje je moguće da iz zatvorenog dela budu prebačeni u grupu koja daje veće pogodnosti oni ne dobijaju nikakvo pisano rešenje o odluci već su o tome usmeno obavesteni od strane vaspitača (prema rečima nekih osuđenika, dešava se i da usmena informacija izoštane).

U kasnijem razgovoru sa načelnicom službe tretmana, ona je izjavila da nije upoznata sa prigovorima koje su osuđena lica iznela kao i da oni poštuju odredbe propisane zapisnikom i adekvatno prmenjuju upitnik prilikom razvrštavanja osuđenika.

OKRUŽNI ZATVOR U ZRENJANINU

Datum posete: 17. novembar 2014.

Brojno stanje u vreme posete je bilo 170 lica, od toga 40 pritvorenika i 17 prekršajno kažnjenih lica. Upravnica smatra da je prisutno više povratnika nego što bi trebalo, kao i da populaciju zatvora čine „uglavnom višestruki povratnici“. U vreme posete tima Inicijative, u pritvoru je bila jedna žena. Maloletnika nije bilo u vreme posete.

Policijsko zadržavanje se takođe obavlja u zgradi Okružnog zatvora. Procedura je ta da policajac obilazi lice lišeno slobode u posebnoj prostoriji (samica). Policija ovo smatra rešenom situacijom.

Upravnica zatvora je svesna da je moguće da u zatvoru nije obezbeđeno 4 kvadratna i 8 metara kubnih za svakog zatvorenika.

Zatvor raspoláže malim (ali u poslednje vreme proširenim) dvorištem za šetnju i prema rečima upravnice, zatvorenici često odbijaju izlazak u šetnju.

U 2014. je upravnica dobila (i uglavnom odbila) 4 ili 5 pritužbi, pre svega na neadekvatnu zdravstvenu službu. OZ nema svog lekara, već on dolazi iz doma zdravlja svakog dana na po 2 sata. Psihijatar dolazi jednom nedeljno. Dolazi i hitno u metadonskim slučajevima, ili se lice vodi u urgentni centar na terapiju. Jedan medicinski tehničar deli metadonsku terapiju.

Pritužbe na tretman se odnose na kategorizaciju zatvorenika (npr. zašto je neko u V kategoriji itd.), na vikend odsustva, na kriterijume za prebacivanje na ekonomiju.

Upravnica se požalila na prisutan problem opširne dokumentacije koju moraju da izrađuju.

Upravnica je navela da na ekonomiji ima mesta za 40 zaposlenih, a da zbog formalnih procedura „jedva uspevaju“ da obezbede posao za 16.

U grupama za tretman nalazi se po 30 zatvorenika na jednog vas-pitača što je odnos koji teško može da obezbedi kvalitetan grupni rad. Upravnica je skrenula pažnju i na to da su strogo vezani upitnicima

koje popunjavaju i da prvi upitnik uglavnom „zacementira“ tretman zatvorenika.

Radno angažovani zatvorenici angažovani su na ekonomiji, u gradskoj toplani (na čišćenju kruga), na pijaci (čišćenje), a rade i za Opštinu i za Crveni krst (za narodnu kuhinju, samo naplaćuju do visine plate u zatvoru).

Upravnica smatra da uslovni otpust još nije zaživeo i da u slučaju kada sud odbije molbu za uslovni otpust, a zatvor je podrži, prva poruka koja se time šalje ostalim zatvorenicima je da izdrže do kraja.

Sudija za izvršenje je pre posete tima Inicijative jednom posetila zatvor. Imala je više saštanaka sa upravnicom, i savetovala je što je dobra praksa koju treba nastaviti.

Upravnica je rekla da nema problema sa jezičkom barijerom i da svi zatvorenici znaju srpski. Navela je i da među zaposlenima ima i pripadnika manjina. Među manjinama prisutni su Romi, Rumuni i Mađari. Bilo je i iregularnih migranata među licima lišenim slobode, ali ne u vreme posete.

Za Veliki petak posna hrana se služi za sve zatvorenike. Posna hrana se služi i za katoličke praznike. Zatvorenici muslimanske veroispovešti dobijaju ishranu u skladu sa verskim pravilima. Preporučljivo bi bilo da se zatvorenicima ipak ostavi i izbor hrane koja nije posna u vreme praznika kada pravoslavni vernici pošte.

U zatvoru je bilo disciplinskih postupaka, ali ne i u vreme naše posete i ne zbog postupanja prema zatvorenicima.

Pokrivenost video-nadzorom je dobra, ali nedostaju natpisi za sve prostorije koje su pod video-nadzorom.

PREPORUKA Postaviti natpise na sve prostorije koje su pod video-nadzorom.

Upravnica smatra da nema potrebe za unapređenjem zdravstvene zaštite, kao i da je raspisan konkurs za lekara opšte prakse, na koji se niko nije javio. Sanitarna inspekcija dolazi jednom mesečno i uzima bris sa objekata.

Upravnica tvrdi da svakog prima na razgovor.

Dvorište za šetnju raspolaže i tegovima, česmom i stolom za sto-
ni tenis. Opremljeno je kamerama i IC barijerom. Nema nadstrešnice
koja bi štitila zatvorenike od atmosferskih padavina.

PREPORUKA Obezbediti nadstrešnicu u dvorištu za šetnju.

Jedan od zatvorenika se u razgovoru žalio na zdravstvene proble-
me i da ne zna šta je bio zaključak lekarskog pregleda. Preporuka je da
se zatvorenici obaveštavaju o sopstvenom zdravstvenom stanju posle
pregleda jer nema razloga da se ove informacije zadržavaju od njih.

U jednoj od prostorija koju je tim Inicijative posetio tokom obi-
laska zatvora bilo je vrlo hladno, zatvorenici su nosili jakne i žalili se
na nisku temperaturu. Pošto su slične prostorije u Okružnom zatvo-
ru bile toplije, preporuka je da se u hladnijim danima proverava da li
grejanje dobro funkcioniše i da se prostorije u kojima je hladno obave-
zno dogrevaju.

Datum posete: 11. decembar 2015. godine

** Poseta je organizovana od strane Helsinškog odbora za ljudska pra-
va čijem monitoring timu se priključio jedan član monitoring tima Inicijati-
ve mladih za ljudska prava*

Tim Inicijative je po drugi put posetio okružni zatvor u Zrenjani-
nu u okviru ovog projekta.

Na dan posete monitoring tima u OZ Zrenjanin se nalazilo uku-
pno 212 lica lišenih slobode. Od ukupnog broja lica 110 su osuđena
lica, 17 prekršajno kažnjenih lica i 86 osoba koje se nalaze u pritvoru
(došlo je do povećanja broja lica u pritvoru za 100% dok je povećanje
od 25% zabeleženo samo u slučajevima nasilja u porodici). Prema ras-
porednom rešenju u OZ Zrenjanin se smeštaju osuđenici kojima je
izrečena kazna u trajanju do godinu dana zatvora, međutim za mnoge
od njih se vode i drugi postupci po sudovima u Srbiji.

Kapacitet zatvor, ukoliko se u potpunosti ispoštuju standardi
iznosi 150 osoba. Službene-administrativne prostorije koje se nala-

ze na jednom od spratova su takođe naseljene osuđennicima koji su u otvorenom tretmanu.

U pritvoru se lica nalaze u proseku od 6 do 7 meseci, posebno u slučajevima kada se očekuje da izrečena kazna zatvora bude 30 do 40 godina. Pritvorenik koji je najduže u pritvoru se tu nalazi od februara meseca 2013. godine.

U trenutku posete monitoring tima u pritvoru su se nalazila i 4 maloletna lica (16 godina starosti) koji nisu bili odvojeni od punoletnih lica i bili su rezdvojeni u dve pritvoreničke sobe.

U nekim slučajevima maloletna lica su provela i po godinu dana u pritvoru pre nego što budu poslani u Kruševac u Vaspitno-popravni dom za maloletna lica.

U OZ u Zrenjaninu je zaposleno 59 osoba od toga je u službi obezbeđenja angažovano 34 osobe. OZ u Zrenjaninu nema nijednu ženu angažovanu u službi obezbeđenja i nisu obuhvaćeni konkursom o raspisivanju dodatnih osoba u službi obezbeđenja.

U službi tretmana su angažovani načelnica, dva vaspitača i jedna osoba koja je zadužena za sportske aktivnosti.

Medicinski tehničar je stalno angažovan dok lekar dolazi svakoga dana na po dva sata, psihijatar radi u zrenjaninskoj bolnici i dolazi po potrebi.

Beneficirani radni staž imaju pripadnici službe obezbeđenja, upravnica i dve osobe iz službe tretmana (medicinski tehničar nema beneficirani radni staž).

Iz ruske pravoslavne crkve dolazi pop, a zbog osuđenika katoličke veroispovešti pred novu godinu dolazi katolički sveštenik koji služi misu. Za osobe muslimanske veroispovešti se adaptira ishrana u skladu sa njihovim verskim običajima, ali izostaju verski obredi. U okviru ustanove postoji prostorija, zajednički dnevni boravak u koji sveštenstvo dolazi da vrši religijske obrede.

U trenutku posete monitoring tima nije bilo stranih državljana, mada se dogodi sa vremena na vreme da u OZ Zrenjanin bude stranaca.

U zatvorenom odeljenju se u trenutku posete monitoring tima nalazilo 61 osuđeno lice, u polu-otvorenom odeljenju se nalazilo 40

osuđenika, a u otvorenom odeljenju 10 osuđenika.

U proseku osuđenici oštaju u prijemnom odeljenju od 10 do 12 dana, mada u prijemnom odeljenju ima osuđenika koji čeka na dalju klasifikaciju već 2 meseca.

Terapije za kontrolu besa se organizuju za osuđenike sa problemima narkomanije i alkoholizma, dok se program opsimenjavanja najviše organizuje za Rome.

U OZ Zrenjanin nema kapaciteta za organizovanje VET obuka za osuđenike. Takođe nema fizičkih kapaciteta da se odvajaju stariji osuđenici u zasebne sobe.

Iako zatvor ima dva dvorišta, u trenutku posete monitoring tima, samo je jedno dvorište bilo u funkciji zbog radova koji su se obavljali u drugom dvorištu. U okviru dvorišta se nalazi manji travnati prostor, kao i par improvizovanih sprava na kojima osuđenici mogu da vežbaju. U zatvorenom delu u okviru objekta ne postoji nikakva mogućnost za vežbanje. Vreme za šetnju je ograničeno na jedan sat dnevno.

Osobe iz zatvorenog odeljenja se angažuju na poslovima unutar zatvora kao što su poslovi higijeničara i rada u kuhinji.

U poluotvorenom odeljenju u prostoru od oko 30 kvadrata se nalazi 15 krivično osuđenih osoba zajedno sa jednom prekršajno osuđenom osobom. Osuđena lica su iznela pritužbe vezano za kvalitet hrane koja je često ista i svedena na sir, paštetu i džem, što oni nadoknađuju tako što se hrane iz paketa. Pritužbe su se takođe odnosile i na pružanje zdravstvene zaštite. Jedan osuđenik je na obavljane ultra zvuka čekao 1 i po do 2 meseca nakon čega nije usledio nikakav medicinski tretman iako su se njegove tegobe nastavile.

U delu u kom su smeštena prekršajno osuđena lica sobe nisu zaključane međutim obzirom da se na istom spratu nalaze i pritvorena lica nije moguće da oni izađu iz soba iz tog razloga.

Osuđenici u zatvorenom odeljenju su se požalili na nedostatak vode na trećem spratu na kom su smeštene sobe iz zatvorenog dela kao i na loše uslove u kojima se nalazi mokri čvor koji je u sobama (dok se zajednički tuševi nalaze u podrumu). Osuđenici su svesni da je uslovni otpust kao i proširivanje pogodnosti za njih samo teorijska

mogućnost dok se to u realnosti ne dešava, zbog čega se nadaju da će tokom proces EU integracija Srbija morati da izmeni svoje zakonodavstvo i da automatizuje proces uslovnog otpusta nakon 3/4 odslužene zatvorske kazne. Osuđenici u zatvorenom delu nemaju informacija da je iko iz tog dela ikada bio radno angažovan na poslovima unutar zatvora. Bračna-porodična poseta se realizuje tako što se na redovne posete doda još sat vremena (čime se zapravo porodična poseta spaja sa redovnom posetom iako bi ona trebalo da predstavlja dodatnu pogodnost). Medicinska služba nezadovoljavajuće obavlja posao obzirom da se na preglede dugo čeka i da se dosta lekova nalazi na negativnoj listi i za njih sami osuđenici moraju da plaćaju. Prema rečima osuđenika sudija za izvršenje krivičnih sankcija ih ne posećuje.

Uočeno je da obrasci-formulari koje osuđena lica mogu da koriste kako bi se obratili različitim ustanovama vezano za neke svoje zahteve i zaštitu prava nisu nigde javno izloženi niti dostupni osuđenima. Prema objašnjenju angažovanih u službi za tretman, ovi obrasci jesu dostupni osuđenim licima koja ih dobijaju na zahtev od službe tretmana.

U okviru zatvora 80% zaposlenih je angažovano po osnovu ugovora na određeno vreme. U okviru službe tretmana sa osuđenima rade dva vaspitača iz ustanove i dva gosutujuća vaspitača angažovana zbog povećanog obima posla. Jedan vaspitač ima grupu od 40 do 50 osuđenika, načelnica službe tretmana obavlja prijem osuđenika ali ima i svoju vaspitnu grupu.

U pogledu alternativnih sankcija, iako je u Zrenjaninu osnovana kancelarija za alternativne sankcije, do dana posete monitoring tima nije bio izabran poverenik/ca za alternativne sankcije, što dodatno stvara teret na službi za tretmana čiji se neki članovi takođe bave sprovođenjem alternativnih sankcija.

Posebna prava koja se ostvaruju van zatvora ima 25 osuđenika.

U trenutku posete monitoring tima 6 osoba se nalazilo u izolaciji.

OKRUŽNI ZATVOR U KRAGUJEVCU

Datum posete: 17. novembar 2014.

Materijalni uslovi u zatvoru u Kragujevcu nisu na zadovoljavajućem nivou i zatvorska uprava je toga svesna. U planu je izgradnja novog zatvora koja bi u budućnosti rešila problem prenaseljenosti tako da je u postojećem zatvoru teško očekivati drastično poboljšanje uslova, osim ako ne bude i drastičnog pada u popunjenosti kapaciteta.

Na dan obilaska zatvora, u njemu je bilo smešteno 39 pritvorenika (uključujući i dve žene) i 70 osuđenika i prekršajno kažnjenih lica čime su kapaciteti bili skoro popunjeni. Ipak, još jednom treba istaći da neke prostorije uz punu popunjenost ne ispunjavaju standard od 4 metra kvadratna i osam metara kubnih po zatvoreniku.

Među zatvorenicima je bilo i Roma i Bošnjaka, a među pritvorenicima i Albanaca.

Zatvorenici mogu da rade na ekonomiji, u bifeu, radionicama, garaži i kotlarnici, a radni angažman je dostupan i licima sa zatvorenog odeljenja. Ipak, u razgovoru sa licima sa zatvorenog odeljenja, dobili smo žalbe na premalo angažmana.

Saradnja sa sudijom za izvršenje je prema rečima upravnika dobra, u svakodnevnom su kontaktu, a sudija zatvor obilazi jednom mesečno (bio je najavljen njegov dolazak za dan posle posete tima Inicijative).

O zdravlju lica lišenih slobode se brinu doktorka i dve medicinske sestre. Specijalističke zdravstvene usluge se pružaju u Kliničkom centru u gradu i upravnik je istakao dobru saradnju sa ovom institucijom. U vreme posete, među osuđenicima je bila i osoba osuđena na zatvorsku kaznu od 6 meseci koja se redovno prevozila na dijalizu o trošku zatvora. Terapiju daju sestre, u skladu sa standardima.

Jelovnik je prilagođen verskim potrebama, a postoji i odgovarajuća ishrana za jednog dijabetičara.

Pravoslavni sveštenik dolazi u zatvor po potrebi, a muslimanima svešteno lice dolazi za Kurban-bajram. U radionici se izrađuju i ikone.

Upražnjeno je radno mešto psihologa, a nedoštaje i 7 čuvara.

Zatvorenica u glavnom nije omogućena šetnja od dva sata dnevno i upravnik navodi da je teško uskladiti izlaske u šetnju za različite sobe i različite kategorije lica lišenih slobode. Ovo bi se možda moglo poštiti pregrađivanjem šetališta, ali će verovatno biti deo sistemskog rešenja sa izgradnjom novog zatvora. Tri puta nedeljno, omogućeno je i bavljenje sportskim aktivnostima, postoji sto za stoni tenis, a poluotvoreno odeljenje ima i mali fudbal. Uprava je svesna toga da nema puno drugog sadržaja.

Posete se obavljaju vikendom. Nema prostorije za bračne posete, a vaspitač je naveo da deo osuđenika koristi posebne pogodnosti pa im ova prostorija ni ne treba. Ovo ipak ne pokriva lica sa zatvorenog odeljenja i to treba imati u vidu pa je preporuka da se jedna prostorija odvoji i za ove posete.

PREPORUKA Obezbediti prostoriju za bračne posete, tj. posete dece.

Na dan posete, zatvoreno odeljenje je bilo skoro popunjeno. Timu Inicijative nije bilo omogućeno da obavi grupni razgovor sa zatvorenica na ovom odeljenju bez prisustva čuvara, zbog nama saopštenog bezbednosnog rizika (ovo je bila i jedina situacija tokom poseta da nismo mogli da obavimo grupni razgovor bez prisustva čuvara). Obavili smo grupni razgovor uz prisustvo čuvara, a omogućeni su nam individualni razgovori bez prisustva čuvara sa pojedincima koji su izrazili želju da pričaju, za šta nam je obezbeđena druga prostorija.

PREPORUKA Razmotriti mogućnost grupnog razgovora bez prisustva čuvara na zatvorenom odeljenju prilikom poseta nevladinih organizacija. Ovo ne mora nužno da predstavlja bezbednosni rizik, a može povećati poverenje između zatvorenika i uprave, tj. službe za obezbeđenje.

Jedna od žalbi zatvorenika sa zatvorenog odeljenja je mala uposlenost.

Van zatvorenog odeljenja, najveći problem po sobama je prenase-
ljenost, tj. malo prostora po zatvoreniku. Tim Inicijative je bio u pro-
storijama od oko 16 kvadratnih metara u kojima je bilo popunjeno 7
od 8 kreveta, ili i svih 8. U nekim prostorijama postoje kreveti na tri
sprata. Iako treći sprat nije bio u upotrebi u vreme posete tima Inicija-
tive ni u jednoj prostoriji koju je tim obišao (osim za odlaganje stvari),
iz službe za obezbeđenje su nam rekli da se treći sprat koristi izuzetno
(ovo objašnjenje se konkretno odnosilo na sobu za smeštaj prekršajno
kažnjenih lica). Zidovi i plafon nekih soba su bili vlažni.

PREPORUKA Ne koristiti treći sprat kreveta, u skladu sa ranijim
preporukama NPM-a.

PREPORUKA Sanirati vlažne zidove i plafon, i okrečiti prostorije
u kojima je ovo potrebno.

Kupatilo je u dobrom stanju i u vreme posete smo se uverili da je
prošlo kroz renoviranje (ugrađene su nove pločice). Iako postoji raspo-
red korišćenja tuševa po sobama, u praksi zatvorenici mogu da kori-
ste tuš i van ovog rasporeda. Tople vode ima uvek.

Dvorište je prostrano, ima zelenila i klupa, ali zamerka zatvoreni-
ka je da ima malo sadržaja i da nema sprava za vežbanje. Iako uprava
nije obavezna da za rekreaciju obezbedi i sprave, ovo je bila zamerka
zatvorenika koji su nam je iskazali bez našeg prethodnog pitanja pa bi
trebalo razmotriti nabavku bar nekog dodatnog sadržaja koji bi zado-
voljio i ove potrebe zatvorenika.

PREPORUKA Obezbediti bar neke sprave za vežbanje ili tegove
budući da je OZ u Kragujevcu jedini okružni zatvor koji je do sada obi-
šao tim Inicijative, a koji nije imao nijednu od ovih sprava.

Samice su bile prazne u vreme posete, i ispunjavaju standarde,
osim jedne u kojoj su naspramni zidovi na manje od 2 metra udalje-

nosti. Iako ova prostorija (služba za obezbeđenje kaže da se koristi za pritvorena lica) ispunjava standarde po površini i kubikaži, njen izduženi oblik, tj. činjenica da su zidovi ovako blizu je čini neuslovnom i ne bi trebalo koristiti je.

PREPORUKA Ne koristiti sobu u kojoj su naspramni zidovi na udaljenosti manjoj od dva metra.

U razgovorima, kako individualnim tako i grupnim, ponavljala se zamerka da nema sprava za trening dok su se neki zatvorenici žalili i na kraće šetnje nego što im zakon dozvoljava. Bilo je i zamerki na nedostupnost nekih lekova, ali radilo se o lekovima koje zatvor nije dužan nabavljati o svom trošku tako da je preporučljivo da se u vezi sličnih zamerki zatvorenima poboljša komunikacija i zatvorenima objasni pozitivna lista lekova.

U vreme posete, koja se poklapala sa protesta advokata, nekoliko pritvorenika je štrajkovalo glađu (nisu jeli hranu iz kuhinje, ali su dobijali pakete).

Datum posete: 4. decembar 2015. godine

Monitoring tim Inicijative mladih za ljudska prava sproveo je monitoring posetu Okružnog zatvora u Kragujevcu 4. decembra 2015. godine. Obzirom da je ovo bila druga poseta u okviru ovog ciklusa monitoring poseta, tim Inicijative imao je priliku da izvrši uvid u eventualne promene u okviru zatvora kao i do koje mere su (ako su uopšte) sprovedene preporuke.

U trenutku posete Inicijative u zatvoru se nalazilo 96 osoba od čega su 50 osoba osuđena lica. Od ukupnog broja osuđenih lica, njih 13 se nalazi u zatvorenom odeljenju. Zatvor je projektovan da može da primi 150 osoba, a u planu je izgradnja nove zatvorske zgrade kojom bi se rešio problem loših fizičkih uslova u trenutnom objektu. Plan za izgradnju nove zgrade spomenut je monitoring timu Inicijative i prilikom prve posete monitoring tima, međutim godinu dana kasnije još uvek nisu započeli nikakvi radovi na izgradnji novog objekta. Novi

objekat je predviđen da služi kao zatvorska ustanova zatvorenog tipa, što čini nejasnim na koji način će biti rešeni trenutni problemi, obzirom da trenutno postojeća ustanova najvećim delom ima smeštene osuđeničke koji su u poluotvorenom i otvorenom tretmanu.

Prema rasporednom rešenju u OZ Kragujevac se nalaze lica na odsluženju kazne zatvora do godinu dana sa teritorije pod nadležnošću Višeg suda u Kragujevcu. U okviru zatvora je po pravilu najviše prekršajno kažnjenih osoba, u 60% do 70% slučajeva u pitanju su povratnici.

Što se ishrane tiče vodi se računa o posebnim zahtevima u vezi sa ishranom tokom posta, a ustanova ima komunikaciju sa pravoslavnim i katoličkim sveštenicima kao i predstavnikom Islamske zajednice.

OZ Kragujevac su se nalazila dva strana državljanina u pritvoru, jedan je državljanin Maroka, a drugi Ujedinjenog Kraljevstva. Njih su posetili konzularni predstavnici njihovih zemalja i sudija za izvršenje. Među osuđenim licima se nalazi i jedan Albanac sa Kosova, dok se u trenutku posete Inicijative mladih za ljudska prava nalaze dve žene u pritvoru kao i jedan državljanin Bosne i Hercegovine.

Sudija za izvršenje posećuje zatvor jednom mesečno po pravilu. Uvidom u dokumentaciju, tim Inicijative je verifikovao da su poslednje dve posete sudije za izvršenje obavljene 1. decembra, a pre toga 13. oktobra 2015. godine.

Objekat OZ u Kragujevcu nije prilagođen potrebama osoba sa invaliditetom, ne postoje rampe i ne postoje liftovi.

Od službi u okviru zatvora postoje: služba obezbeđenja i služba opštih poslova ostali su angažovani kao samoštalni izvršioci. U zatvoru rade doktorka i dve medicinske sestre koje rade u ambulanti koja postoji u okviru zatvora. Medicinski tehničari u toku dana daju terapiju osuđenim i pritvorenim licima dok u toku večeri to obavljaju radnici službe obezbeđenja, što bi trebalo izbegavati.

Lekovi se nabavljaju na tenderima u skladu sa pozitivnom listom propisanom od strane Nacionalne zdravstvene službe.

Sistematizacijom je predviđeno 68 radnih mesta dok je popunjeno samo 37 mesta. Na konkursu koji je raspisan za dopunjavanje radnika u službi obezbeđenja predviđeno je da Kragujevac dobije 10 novih komandira. OZ Kragujevac je tražio 15 novih osoba za službu obezbeđenja, obzirom da su im samo u poslednje dve godine 7 osoba otišlo u penziju, a u okviru službe obezbeđenja samo je jedna žena (komadirica). U okviru zdravstvene službe nedostaje još jedna osoba - medicinski tehničar dok u službi tretmana nedostaje psiholog.

Dva dana pre posete monitoring tima Inicijative OZ je posetio sudija za izvršenje kao i predsednik suda. Monitoring tim je izvršio uvid u knjigu poseta i potvrdio da su se posete zaista dogodile.

Na ekonomiji koja se nalazi u sastavu same zatvorske zgrade nalaze se svinjac i kokosinjac kao radne mašine. Proizvodi koji se koriste u okviru zatvora su proizvedeni na ekonomiji (oko 70% potreba je zadovoljeno internom proizvodnjom).

U okviru OZ-a postoji i radionica u kojoj su angažovani domari koji rade popravke kao i osuđena lica koja pomažu. U trenutku posete tima Inicijative nije bilo osuđenih lica angažovanih u radionici tako da ova informacija nije potvrđena neposrednim uvidom.

U radu na tretmanu su angažovana 3 vaspitača, od toga 2 vaspitača takođe rade na sprovođenju alternativnih sankcija.

U okviru zatvora postoji otvoreno, poluotvoreno i zatvoreno odeljenje. U fizičkom smislu prostorije su iste, dok se odvajanje vrši na osnovu posebnih pogodnosti koje su dostupne osuđenima. Osuđenima je na raspolaganju prostrana zajednička prostorija u kojoj se nalaze i police sa knjigama koje osuđenici mogu da koriste.

Svaka pritužba osuđenih lica se upućuje sudiji za izvršenje krivičnih sankcija. Zahtevi za uslovni otpust obično bivaju odobreni. Od početka godine je odobren 41 zahtev za uslovni otpust, koji obično u 90% biva odobren za lica koja su izdržala 3/4 kazne.

Osuđenici iz zatvorenog odeljenja se izvode u šetnju koja traje 2 sata dnevno. Osuđenici su se žalili da telefonske pozive mogu da koriste u vreme koje se poklapa sa vremenom predviđenim za šetnju i na taj način oštaju uskraćeni za puno oštvarivanje jednog od ova dva prava.

Pušenje je dozvoljeno u svim prostorijama osim u sobama u kojima spavaju.

Pod video nadzorom se nalaze sve zajedničke prostorije, osim soba u kojima spavaju i kupatila. Mokri čvor je zajednički i nalazi se izvan spavaonica. Postoji raspored tuširanja po sobama, međutim nje ga se ne pridržavaju striktno, obzirom da ima dovoljno tople vode. U letnjem periodu posteljina se menja svake nedelje, dok se u zimskom periodu posteljina menja jednom u dve nedelje.

Lice se ne upućuje u samicu (sprovođenje mere izdvajanja), bez prethodne posete psihijatra koji je angažovan po ugovoru o delu. Samica se nalazi u delu gde je pritvor i po video nadzorom je. Iako je tokom 2015. godine bilo izricanja mere udaljavanja (samica) ta mera nije izvršena na osnovu procene psihijatra (tim Inicijative je imao prilike da izvrši uvid u dokumentaciju i na osnovu toga verifikuje ovu informaciju).

U OZ Kragujevac ne postoji klasično prijemno odeljenje, već se jedna od soba koristi kao prijemno odeljenje. U proseku osobe koje se nalaze u ovom odeljenju čekaju oko 10 dana na dalje raspoređivanje. Prilikom daljeg raspoređivanja osoba vodi se računa da se osobe koje su starije smeštaju u sobe u kojima su umereniji osuđenici.

Poslednja pritužba na rad ustanove je podneta u martu 2015. godine ali je ona odbačena kao neosnovana. Za 1/3 je smanjen broj osuđenih lica, ali je povećan broj lica kojima se odobrava premeštaj.

Monitoring tim Inicijative je obavio grupne razgovore sa osuđenima iz otvorenog i polu-otvorenog odeljenja u zajedničkoj prostoriji kao i sa osobama u zatvorenom delu u okviru prostorija u kojima oni borave.

U zatvorenom delu kao i tokom prethodne posete, monitoring timu Inicijative nije omogućeno da obavi razgovor sa osuđenim licima bez prisustva komandira iako je to zahtevano. Prisustvo komandira je pravdano potrebom obezbeđivanja sigurnosti za članove monitoring tima Inicijative.

Osuđena lica iz otvorenog i polu-otvorenog odeljenja se žale na dugo čekanje na razgovor sa vaspačima kao i na lošu ishranu i lošu

pripremu hrane u kuhinji. Prema rečima osuđenika, dva civila koja su nagažovana na radu u kuhinji zloupotrebljavaju tu poziciju, uzimaju za sebe kvalitetne namirnice dok se nekvalitetne oštavljaju za ishranu osuđenih lica. Takođe jedan od radnika kuhinje je došao u sukob sa jednim od osuđenika (o čemu su kasnije obavješteni i članovi tima Inicijative od strane načelnika službe obezbeđenja). Tim Inicijative je obavio zaseban razgovor sa osuđenim licem koje je predstavilo situaciju u kojoj se našlo.

Iako sudnica postoji u okviru Okružnog zatvora, tužilca ne dolazi u te prostorije već se lica odvođe po zahtevu tužioca (što značajno otežava rad službe obezbeđenja koja ima veliki broj izvođenja).

OKRUŽNI ZATVOR U ČAČKU

Datum posete: 11. decembar 2014.

U vreme posete tima Inicijative, kapaciteti zatvora su bili popunjeni polovično. U zatvoru se nalazilo 34 osuđenika (8 od njih su bili na zatvorenom odeljenju), 21 pritvorenik i 12 prekršajno kažnjenih lica. Među pritvorenicima su bila i dva maloletnika. Među licima lišene slobode ima i Roma i muslimana koji, prema rečima upravnika, nisu tražili versku službu. Jelovnici su prilagođeni verskim potrebama. Postoji i jedna soba za verske obrede.

U zatvoru nije organizovana zdravstvena služba. Jedan lekar radi po ugovoru o delu, i prisutna su i dva medicinska tehničara od kojih je jedan stalno zaposlen. Nema ni službe za opšte poslove.

Zatvorenici su uposleni u kuhinji, bifeu, vešeraju i na imanju gde se bave poljoprivredom.

Šetalište je dovoljno prostrano i ima zelenila. Opremljeno je spravama za vežbanje, kao i stolom za stoni tenis. Nedaštaje nadstrešnica i tim Inicijative je od upravnika dobio uveravanja da će dovoljno velika nadstrešnica na šetalištu biti postavljena u najskorijem roku. Preporuka je da se ovaj posao završi što pre, da bi šetalište ispunjavalo neophodne uslove.

Nekoliko zamerki na koje je tim Inicijative naišao u razgovoru sa licima lišenim slobode odnosilo se na probleme koji su lako rešivi i oni su saopšteni upravniku koji nas je uverio da će biti rešeni. Osuđeni su izneli primedbu na to što tople vode ima ređe nego što je ranije bilo što je služba za obezbeđenje objasnila promenom režima tople vode na početku zimske sezone. Jako je bitno graditi poverenje među zatvorenima tako da je preporuka da se lica lišena slobode pismeno obaveštavaju o svakoj promeni režima u Okružnom zatvoru, da bi se ovakve situacije izbegle.

U samicama nije bilo lica lišenih slobode u vreme našeg dolaska. Jedna od samica je zbog svojih dimenzija neuslovna i ne treba je koristiti. Uslovi u drugoj samici su zadovoljavajući mada je prostorija bila vrlo hladna u vreme obilaska tima Inicijative.

Uslovi na ekonomiji su dobri, prostorije su čiste i dobro opremljene, a zatvorenici nisu imali većih primedbi u vezi postupanja sa njima. Zatvorenici ovde rade sa štokom i živinom i na drenaži, po potrebi. Jedan problem na koji se osuđeni jesu žalili i koji je tim Inicijative konstatovao je velika hladnoća u dnevnom boravku. U vreme obilaska, vrata su bila zatvorena, pa nije bilo moguće proveriti da li je ovo bio slučaj zbog ranijeg otvaranja vrata ili ne. Zbog toga, preporučuje se upravi da proveriti temperaturu u dnevnom boravku na ekonomiji i da obavezno dogreva ovu prostoriju ako je temperatura niska.

Datum posete: 5. februar 2016.

Ovo je druga posete tima Inicijative okružnom zatvoru u Čačku, u okviru ovog projekta.

Okružni zatvor u Čačku u trenutku posete tima Inicijative imao je ukupno 43 osuđena lica, od čega je 10 lica prekršajno kažnjeno. Broj povratnika ukupno za 2014. i 2015. godinu je 180 lica. Lica lišena slobode koja svoju kaznu služe u ovoj ustanovi su uglavnom osuđena do jedne godine ili više puta osuđivana lica. Što se tiče školske spremlje osuđenih lica, bez osnovne škole je 14 lica, dok su 4 lica završila osnovno obrazovanje. Broj osuđenika koji su započeli srednje obrazovanje je 12, dok je njih 18 završilo ovaj stepen obrazovanja. Jedno osuđeno

lice je sa višom ili visokom stručnom spremom. Broj lica sa smetnjama u razvoju i zavisnika od psihoaktivnih supstanci je pet. Od bolesti zavisnosti, najveći problem među osuđenim licima predstavlja alkoholizam.

Zatvor je kategorisan kao ustanova poluotvorenog tipa za izvršenje kazne zatvora od tri meseca do godinu dana, za više puta osuđivana lica i izvršenje mere pritvora. U trenutku posete Inicijative postojalo je improvizovano zatvoreno odeljenje zbog trenutnih potreba ustanove.

Po sistematizaciji radnih mesta planirano je da ima 46 zaposlenih. Ukupno zaposlenih je 40, od toga 31 pripadnik službe obezbeđenja, jedna vaspitačica, jedan nadzornik, dve kuvarice, jedan domar, dva magacionera, pravnik i upravnik.

Pri službi tretmana radi jedna osoba koja je istovremeno i poverenica za alternativne sankcije. Kao i u drugim okružnim zatvorima širom Srbije i u Čačku, posao poverenika/ce za alternativne sankcije, obavlja žena (specijalni pedagog po zanimanju) i to u prostorijama zatvorske ustanove, a ne van nje. Iako je, po rečima vaspitačice, bila obezbeđena posebna kancelarija za ovu namenu (bivša zgrada Vojnog odseka), ova prostorija ne zadovoljava osnovne uslove za boravak u njoj. Vaspitačica je istakla dobru saradnju sa Centrom za socijalni rad, Upravom za izvršenje sankcija kao i sudskim ustanovama u Čačku.

U prethodnoj godini registrovana je jedna tuča među osuđenima. Broj pritužbi za isti period od strane osuđenih lica bio je 5 i one su bile vezane za položaj tretmana i zdravstvene zaštite. U slučaju molbi i podnesaka, koji su poslani sudskim organima kao i upravniku OZ Čačak, u prethodnoj godini bilo ih je ukupno 1383.

Načelnik službe obezbeđenja je napomenuo da se upravnici jako često menjaju i da to dosta utiče na celokupan rad ustanove (navikavanje na novog upravnika i sistem po kom on vodi ustanovu zahteva period prilagođavanja zaposlenih) i narušava kontinuitet u radu.

Do sada nije raspisan konkurs za popunjavanje radnih mesta koja nisu popunjena sistematizacijom. Uprkos manjku radnih mesta, nema mnogo zabeleženih prekovremenih radnih sati.

Dodatne obuke službe obezbeđenja postoje i organizuju se uglavnom u Nišu, dok se sistematski lekarski pregledi za osoblje zatvora retko obavljaju (nekoliko godina nije bilo).

Sudija za prekršaje svraća redovno na nekoliko nedelja.

Osuđena lica su uglavnom sa teritorije grada Čačka.

Soba za posete je delom pretvorena u sobu za pravoslavne verske obrede. Sveštenik svraća ukoliko osuđena lica traže. Pored toga, Crkva ponekada traži pomoć oko održavanja i čišćenja u dvorištu crkve u Čačku, te se osuđena lica, kojima je dozvoljen rad, rado odazivaju da pomognu. Soba za bračne posete ne postoji, niti je u planu da se izgradi. Osuđena lica nisu imala primedbu na nepostojanje ovakve sobe.

Zatvor poseduje 4 Ha zemlje koje koristi kao ekonomiju za uzgoj svinja, kokošaka i poljoprivredno zemljište (najviše se gaji kupus). Proizvode sa ekonomije (kupus, pileće meso) šalju zatvoru u Novom Pazaru. Na ekonomiji se nalazi kuhinja i vešeraj. Zatvor ima saradnju i ugovor sa lokalnim motelom oko pranja posteljine i peškira. Osuđena lica iz poluotvorenog odeljenja imaju prava da rade na ekonomiji.

Najviše žalbi upućenih upravniku se odnose na sudske procese koje su osuđena lica imala ili ih trenutno imaju, i na medicinske usluge.

Disciplinski postupci se uglavnom pokreću zbog zloupotreba pogodnosti (dolazak u alkoholisanom stanju, kašnjenje sa vikenda, upotreba mobilnog telefona).

Do sada je sprovedeno nekoliko VET obuka za zatvorenike (programi stručnog usavršavanja). Što se tiče strukture sprovođenja sistema alternativnih sankcija, poverenica vrši kontrolu nad pet lica u kućnom pritvoru, dok je negde između 60 i 70 predmeta u proceduri za alternativne sankcije.

Okružni zatvor u Čačku je imao nekoliko van zavodskih aktivnosti koja su animirala osuđena lica. U razgovoru sa zaposlenima predstavljeno nam je učešće na Kupusijadi (osvojeno 1. mesto) pre par godina, kao i postojanje kvalitetne slikarska sekcije među osuđenima.

Od medicinskog osoblja Okružni zatvor u Čačku ima samo jednu stalno zaposlenu medicinsku tehničarku. Radno vreme je svakim danom do 16h, dok je vikendom dežurna. Jedan lekar radi po ugovoru o delu na devet meseci (inače direktor Doma zdravlja u Čačku). Lekar je, takođe vikendom dežuran. Kada je lekar na godišnjem odmoru postoji drugi lekar koji ga menja iz Doma zdravlja. Medicinska tehničarka nema beneficirani radni staž i to vidi kao problem.

Zatvor saraduje sa opštom bolnicom u Čačku i Domom zdravlja (saradnju olakšava to što je direktor Doma zdravlja zaposlen i u zatvoru).

Zatvorenici imaju uvid u svoje medicinske kartone, ali ih retko traže. Najčešće traže uvid u zdravstveni karton kada izlaze (da mogu da nastave započete terapije).

U 2015. godini je bilo 124 sprovoda na specijalističke preglede.

Stomatološki pregledi su obezbeđeni u Domu zdravlja Čačak.

Medicinsko osoblje OZ ne poseduje zalihe Metadona, već zatvorenici koji primaju metadonsku terapiju, donose od kuće (sve terapije su pod kontrolom Psihijatrijske bolnice). Što se tiče samih terapija, zatvorenici u većini slučajeva izražavaju želju za smanjenjem terapije.

Lekovi se nabavljaju preko apoteke, a ne putem tendera. Zatvor o svom trošku kupuje analgetike. Iz tih razloga, zatvorenici retko donose lekove od kuće, jer uglavnom ima zaliha u zatvorskoj ambulanti.

Terapiju ujutru i u podne daje medicinska tehničarka dok uveče to rade stražari.

Nema zabeleženih zloupotreba lekova.

Povrede zatvorenika su retke. Ukoliko postoje, direktno se ide u Urgentni centar Čačak.

Zatvorenici koji koriste pogodnosti odlaska kući za vikend, se testiraju na alkohol i psihoaktivne supstance, pre i posle svakog izlaska.

U trenutku posete tima Inicijative dve osobe su bile pod posebnim nadzorom medicinskog osoblja zbog problema zavisnosti od psihoaktivnih supstanci.

OKRUŽNI ZATVOR U PANČEVU

Datum posete: 24. mart 2015.

Okružni zatvor u Pančevu se nalazi na 4 lokacije. Centralni deo, odnosno glavna zgrada zatvora, nalazi se u pešačkoj zoni u centru Pančeva. Ekonomija se nalazi na izlazu iz grada. Postoje i Odsek u Vršcu kao i vršačka ekonomija.

Tim Inicijative je obavio posetu samo centralnom delu zatvora. Kao što svedoče raniji izveštaji, materijalni uslovi u zatvoru su prilično loši, prvenstveno u pogledu prenaseljenosti. Zbog položaja koji zatvor zauzima u centru grada i zbog činjenice da je zgrada pod zaštitom, nije moguće pristupiti velikim radovima kako bi uslovi u zatvoru bili usklađeni sa savremenim standardima prevencije zlostavljanja.

Kod ekonomije zatvora u Pančevu planirana je izgradnja novog objekta u kom će biti moguć smeštaj 500 lica. Projekat je u završnoj fazi, a prvi radovi su, prema rečima upravnika, planirani za septembar. Ipak, pitanje restitucije za to zemljište još nije rešeno.

Prema rečima upravnika, i prema onome što je tim Inicijative utvrdio tokom posete, kapaciteti zatvora su popunjeni. U zatvoru se ukupno nalazi 220-230 lica (oko 50 čine pritvorenici). Među osuđenima, 48 je bilo na zatvorenom odeljenju. U vreme posete među licima lišenim slobode nije bilo žena ni maloletnika. Po upravnikovim rečima, povremeno bude žena i za njih je odvojena posebna prostorija.

Pripadnika manjinskih zajednica ima u zatvoru, a po rečima upravnika, komunikacija nije problem jer svi znaju srpski jezik, dok načelnik službe za obezbeđenje govori albanski i može da razgovara sa Albancima na njihovom maternjem jeziku. Po zahtevu, uprava omogućuje razgovor sa sveštenikom pravoslavne vere, a prema rečima upravnika, pripadnici manjina nemaju ovakve zahteve iako su obavešteni da mogu da ih iskažu.

Na određeno su zaposleni jedna lekarka i medicinski tehničar, uz usmenu saglasnost Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Oštvaruje

se dobra saradnja sa službom hitne pomoći i sa domom zdravlja gde se obavljaju specijalistički pregledi. U zatvoru je napravljena i ambulanta. Nedoštaju testovi na HIV, ali je potrebno omogućiti testiranje na HIV i druge zarazne bolesti.

Hrana je prilagođena verskim i zdravstvenim potrebama zatvorenika.

Sprat na kom se nalaze pritvorenici je bio sveže renoviran. Pritvorenici se nalaze u prostorijama iz kojih pristup dnevnoj svetlosti dolazi samo iz prozora u hodniku. Sistem ventilacije se nalazi u hodniku i proizvodi veliku buku u najbližim prostorijama i treba ga zaminiti nečim manje invazivnim. Sam položaj prostorija u hodniku se teško može menjati i verovatno će biti rešen tek trajnim izmeštanjem zatvora.

Prostorije su prenaseljene. U upotrebi su i kreveti na tri sprata, uključujući i poslednji sprat, uprkos preporukama NPM-a da se takvi kreveti ne koriste. Iako ponavljamo da je jasno da će se problem prenaseljenosti u OZ u Pančevu po svoj prilici moći rešiti tek izgradnjom novog zatvora, treba prestati sa korišćenjem trećeg ležaja na ovim krevetima odmah.

PREPORUKA Izbaciti treći ležaj na trospratnim krevetima iz upotrebe.

OKRUŽNI ZATVOR U NOVOM PAZARU

Datum posete: 27. novembar 2015.

Ovo je bila prva poseta monitoring tima Inicijative ovoj ustanovi u ovom ciklusu poseta.

Okružni zatvor je projektovan da može da primi 73 osuđena lica (na web stranici Uprave za izvršenje krivičnih sankcija navedeno je da je zgrada projektovana da primi 80 osoba lišenih slobode). U trenutku posete se nalazilo ukupno 58 lica, od toga su se 22 osobe nalazile u pri-

tovoru. Okružni zatvor ima jedan paviljon koji je namenjen tretmanu poluotvorenog tipa. U spavaonicama se nalazi najviše 6 osuđenika. U ovom okružnom zatvoru je ispunjen standard u pogledu broja kvadrata po glavi osuđenika.

U trenutku posete monitoring tima Inicijative u OZ Novi Pazar nije se nalazila nijedna žene niti maloletno lice (prema rečima Uprave u dosadašnjem radu nisu imali maloletna lica u pritvoru). U pogledu etničke strukture 99% osuđenika su Bošnjaci. U zajedničkoj dnevnoj prostoriji im je omogućeno da klanjaju. Tokom praznika, zajednička prostorija se koristi za religijske obrede.

U pogledu ishrane se takođe vodi računa o posebnim (verskim) zahtevima.

Što se tiče zdravstvene zaštite u okviru zavoda je stalno zaposlen medicinski tehničar. Lekar dolazi par puta nedeljno. U slučaju da lekar da takav uput osuđena lica se vode u zdravstveni centar u gradu.

Osuđena lica upućuju žalbe, ali su se one do sada pokazivale kao neosnovane prema rečima uprave i vaspitača. Osuđena lica podnose i pritužbe koje se odnose na rad sudova, a jedna pritužba je podneta i u vezi sa onemogućavanjem premeštaja.

U prethodnoj godini je upotrebljena mera prinude u jednom slučaju prilikom uništavanja imovine i napada na osoblje zatvora. Mera prinude koje je upotrebljena je bila gumena palica.

U okviru okružnog zatvora nema prostorije za bračne posete.

Ukupno 36 osoba je zaposleno u okružnom zatvoru, što čini 53% popunjenosti radnih mesta koja su predviđena sistematizacijom. U službi obezbeđenja je zaposleno 27 osoba. U matičnoj službi zaposlene su četiri žene.

U službi tretmana angažovana su dva vaspitača. Jedan od vaspitača je angažovan na poslovima sprovođenja alternativnih sankcija.

Što se tiče kamera za nadzor, samo se hodnici nalaze pod kamerama za nadzor. Zajednička prostorija nije pod kamerama za nadzor. Na ulazu u samu ustanovu stoji natpis da je objekat pod video nadzorom, međutim nema oznaka u hodniku da je prostor pod video nadzorom.

Sama lokacija okružnog zatvora predstavlja problem u pogledu

bezbednosti. Okružni zatvor se nalazi nedaleko od centra grada, okružen stambenim objektima i jednim delom se naslanja na muzičku školu. Fudbalski stadion se nalazi u blizini zatvora, a pritvor je samo jednim zidom odvojen od ulice. Iako postoji potreba za izmeštanjem zatvora nema finansijskih uslova za to.

Postoje dva "boks" za šetnju ali je samo jedan u upotrebi. Prostor je prilično skučen i ima izuzetno mali nadkriveni deo. Nema zelenila odnosno zelenih površina. Nema sprava za vežbanje, ali je planirano da se napravi i postavi jedna bench klupa i sto za stoni tenis.

U okviru spavaonica se nalaze kupatila. Svaka od soba ima zvonu putem koga se pozivaju komandiri. Skučeni prostor se kompenzuje dodatnim pogodnostima koje se daju osuđenima. Osuđenici najveći deo dana provode u spavaonicama i za to vreme su zaključani. U spavaonicama imaju TV prijemnike i kablovsku televiziju.

U službi tretmana smatraju da je sasvim dovoljno da imaju dva vaspitača. Vaspitači obilaze osuđena lica svakog dana u 8 ujutru. Takođe vaspitači su dostupni za razgovor osuđenim licima bez prethodnog zakazivanja razgovora.

Osoblje zatvora, posebno služba tretmana, pohađa različite seminare i edukacije posredstvom centra u Nišu. Takođe služba tretmana organizuje sa vremena na vreme i razgovore vezane za prevenciju upotrebe narkotika i nasilja u porodici sa osuđenim licima (obzirom da su osuđena lica uglavnom u zatvoru zbog sličnih krivičnih dela).

U pritvoru se u trenutku posete monitoring tima Inicijative nalaze dva strana državljanina (jedan grčki i jedan makedonski državljanin) koji čekaju na ekstradiciju.

Pravilnici i druga dokumenta o pravima i obavezana osuđenih lica se nalaze u svakoj sobi. Osim na srpskom jeziku pravilnici su dostupni i na albanskom, mađarskom i engleskom jeziku.

Okružni zatvor poseduje i biblioteku, a knjigama se snabdevaju uglavnom zahvaljujući donacijama.

Što se tiče alternativnih sankcija u momentu posete monitoring tima Inicijative, 50 elektronskih narukvica za izvršavanje kazne kućnog zatvora bilo je aktivno pod nadzorom OZ u Novom Pazaru.

OKRUŽNI ZATVOR KRALJEVO

Datum posete: 2. decembar 2015. godine

Zatvor u Kraljevu osnovan je 1968. godine od strane skupština opština Kraljevo, Vrnjačka Banja i Raška, za područje koje pokrivaju ove opštine. Ova ustanova se nalazi u okviru zgrade MUP-a u Kraljevu i kategorisana je kao zatvorska ustanova poluotvorenog tipa sa jednim zatvorenim odeljenjem (V odeljenje). Kapacitet Okružnog zatvora u Kraljevu iznosi do 100 lica odnosno 70 osuđenih lica i 30 u pritvorskoj jedinici. U trenutku posete monitoring tima Inicijative u ovoj ustanovi bilo je 67 lica lišenih slobode dok je u pritvoru bilo 27 lica. U razgovoru sa upravnikom, timu Inicijative predloženo je da ovaj broj lica odgovarajući uslovima zatvora i da se zbog zimskih uslova očekuje veći broj lica odnosno "povratnika" ali i onih koji su prekršajno osuđeni. Ova ustanova je predviđena za lica lišena slobode do jedne godine zatvora i uglavnom su to lica osuđena za krivična dela teške krađe i trgovinu narkoticima.

Ustanova poseduje službu obezbeđenja, zdravstvenu službu, službu opštih poslova kao i službu tretmana. OZ Kraljevo ima jednog lekara, kao i jednog zdravstvenog radnika- tehničara, a služba radi od 7 do 20 h. Takođe, u okviru zdravstvene zaštite ustanova ima ugovor o delu sa lekarom specijalistom i psihijatrom koji dva puta nedeljno posećuju zatvor i dolaze po potrebi.

Služba tretmana ima jednu vaspitačicu, andragoga po struci, koja je i poverenica za alternativne sankcije. Individualni rad se vrši jako teško s obzirom na veliki deo administrativnog posla koji vrši samo jedna osoba. Priprema za otpust lica vrši se zajedno sa Centrom za socijalni rad, kao i Crvenim Krstom. Vaspitačica je napomenula da jedini programi obuke koji su održivi za službe tretmana, kao i uopšte zaposlene pri UIKS-u održava Misija OEBS-a dok se državni organi sve manje trude oko obuke kadrova svih profila koji su potrebni za održivo funkcionisanje zatvora.

Pod merama elektronskog nadzora u trenutku posete, nalazilo se 13 lica, bez elektornskog nadzora je 4 lica, dok je u kućnom pritvoru jedno lice. Na čekanju za mere alternativnih sankcija je 27 lica. Lica lišena slobode obavljaju rad i van zatvora u javnim preduzećima na teritoriji Grada Kraljeva koji se obračunava osnovicom 20% od minimalnog dohotka pomnožen brojem radnih dana. Na uslovnom otpustu posle $\frac{2}{3}$ kazne u 2015. godini nalazilo se 14 lica. Proširena prava i pogodnosti osuđeni su koristili na sledeći način: slobodan izlazak u grad (1), nagradno odsustvo (2), poseta porodici i srodnicima vikendom (4), kao i korišćenje proširenih prava van ustanove (5).

Što se tiče službe obezbeđenja, u momentu posete monitoring tima Inicijative služba ima 3 do 4 nadzornika u smeni, a pored toga služba obezbeđenja ima dve nadzornice. Statistika incidenata za 2015. godinu, u koji je tim Inicijative imao uvid, pokazuje da je bilo 22 mere izdvajanja, kao i 3 slučaja upotrebe fizičke snage. Sistem video nadzora pokriva sve javne površine i hodnike. Takođe, ustanova poseduje jednu samicu. U razgovoru sa načelnikom službe obezbeđenja, napomenuto nam je da sva lica koja ne mogu da se prime u KPZ Čuprija prima OZ Kraljevo što je potpuno nelogično s obzirom na teritorijalnu nadležnost ove ustanove i broja lica lišenih slobode. Takođe, u razgovoru nam je predloženo da je kolektiv ove ustanove, a posebno služba obezbeđenja, najstariji u Srbiji u zatvorskom sistemu. Dokaz za ovu tvrdnju je prosečna godina zaposlenih koja iznosi 43 godine, a u kolektivu radi 10 osoba koji su stariji od 50 godina. Iako je Upravi za izvršenje krivičnih sankcija predloženo ovaj problem, pri konkursu za nadzornike u ovoj službi koji je objavljen 24. novembra prošle godine nisu se našla radna mesta za nove nadzornike/ce u OZ Kraljevo iako po sistematizaciji ustanove postoji potreba za više od 5 nadzornika/ca.

KOMENTAR Za svaku pohvalu predstavlja način ophođenja i komunikacija između služne tretmana i službe obezbeđenja prema osuđenim lica u OZ Kraljevo. Ne postoji "vojnička disciplina" među osuđenim licima već se službe odnose prema osuđenim licima na vrlo korektan i dostojanstven način.

Svešteno lice pravoslavne crkve redovno dolazi i to najčešće zbog pričešta i ispovedi lica u zatvoru, a u okviru zatvora postoji i posebna prostorija za takve prilike. Što se tiče broja pripadnika/ca nacionalnih manjina, u OZ Kraljevo u trenutku posete bio je jedan pripadnik ruske nacionalne manjine i albanske nacionalne manjine koji imaju dostupne pozitivno-pravne propise na maternjim jezicima. Sudija za izvršenje dolazi redovno, 3 puta mesečno u obilazak ustanove. Zatvor ima 6 govornica od kojih su 4 pripadaju Telekom mreži, dok Orion mreži pripadaju 2 govornice. Ustanova ima ugovor sa gradskom bibliotekom u Kraljevu na osnovu kog osuđena lica putem članarine mogu da koriste knjige.

Dezinsekcija i deratizacija se vrši 3 puta mesečno u okviru prostorija zatvora. Lica sa invaliditetom imaju poseban toalet, kao i poseban pristup zgradi. Nema bračne sobe jer prema rečima upravnika nema dovoljno prostora pošto je zgrada projektovana za mnogo manji broj lica kada je građena. U planu je uprave zatvora je da oformi ekonomija i trenutno se vodi razgovor sa čelnicima uprave grada Kraljeva oko jedne parcele na obodu teritorije grada. Ceo zatvor je klimatizovan i higijena je na vrlo visokom nivou.

OKRUŽNI ZATVOR U KRUŠEVCU

Datum posete: 3. decembar 2015.

Na dan posete u zatvoru se nalazila 51 osoba, od ukupnog broja osoba 23 su osuđena lica, a 28 osoba u pritvoru. Pored objekta koji se nalazi u centru grada Kruševca, Okružni zatvor poseduje i ekonomiju koja je udaljena 7 kilometara. Na dan posete na ekonomiji se nalazilo 10 radno angažovanih osuđenih lica.

U okviru okružnog zatvora se nalazi ukupno 60 kreveta (na web stranici Uprave za izvršenje krivičnih sankcija je navedeno da je objekat projektovan za 76 lica lišenih slobode). U pogledu alternativnih sankcija na području koje pokriva OZ Kruševac nalazi se 18 osoba koje svoju sankciju kućnog zatvora izvršavaju pod elektronskim nadzo-

rom i 10 osoba na izvršavanju kazne kućnog zatvora bez elektronskog nadzora.

Iako je prvobitno predviđena da bude ustanova poluotvorenog tipa, u trenutku posete monitoring tima Inicijative u ustanovi se nalazilo 5 osoba koje su u zatvorenom tretmanu.

Prema rasporednom rešenju u Nišu su smeštena lica koja služe zatvorske kazne u trajanju do 6 meseci. Evaluacija i promena kategorije tretmana-davanje pogodnosti se obavlja na svaka 4 meseca, a za pritvor na svakih 15 dana.

Sveštenik dolazi ukoliko postoji potreba za to, dok u okviru Okružnog zatvora nema prostorije za bračne (porodične) posete. Poseite su omogućene dva puta mesečno u trajanju od po sat vremena za osuđena lica i tri puta mesečno za lica koja se nalaze u pritvoru.

U trenutku posete monitoring tima Inicijative u zatvoru se nalazila jedna osoba romske nacionalnosti.

Od službi u okviru OZ Kruševac postoje služba obezbeđenja i služba opštih poslova. OZ Kruševac nema službu tretmana obzirom da ima samo jednog vaspitača angažovanog na poslovima tretmana. U okviru zatvora je angažovan jedan tehničar koji radi u ambulanti, a lekar je angažovan po osnovu ugovora o delu. U slučaju potrebe za specijalističkim pregledima osuđenih lica, osuđena lica se vode u gradsku bolnicu u Kruševcu.

Prema rečima medicinskog tehničara, problem je što se mnogi lekovi koji su potrebni licima lišenim slobode ne nalaze na pozitivnoj listi, tj. sama lica moraju da plate za njih (što kod osuđenika često izaziva revolt).

U zatvoru je radno angažovano 52 osobe iako je rešenjem o sistematizaciji predviđeno 70 radnih mesta. U službi obezbeđenja je angažovano 39 osoba od toga su 4 komandirice. Jedan od vođa smene je takođe žena. Što se tiče starosne strukture zaposlenih u službi obezbeđenja najviše ih je u starosnoj kategoriji od 41 do 45 godina starosti, a što se tiče godina radnog staža proseka je između 17 i 23 godine radnog staža.

Nema programa obuka za osuđena lica obzirom da se oni kratko zadržavaju u zatvoru zbog malih kazni na koje su osuđeni. Osuđenici su radno angažovani unutar OZ Kruševac na poslovima u kuhinji, ve-

šeraju i na ekonomiji na kojoj zatvor raspolaže sa 10 hektara obradive površine.

Sve sobe su opremljene klima uređajima i u periodu neposredno pre dolaska tima Inicijative promenjeni su im dušeci prema rečima upravnika.

OZ raspolaže sa 16 kamera za nadzor koje snimaju prostore namenjene za šetnju, trpezariju i zajedničke (unutrašnje) hodnike.

Osuđenici koji se nalaze u zatvorenom tretmanu imaju pravo na dva sata setnje svakog dana, dok osuđenici koji se nalaze u polu otvorenom tretmanu imaju mnogo više.

U okviru spavaona osuđenici imaju svoje tuševe uz koje postoji i zajednički mokri čvor u okviru koga je adaptiran deo za pristup osobama sa posebnim potrebama.

Posteljina se menja na dve nedelje.

U komisiji koja odlučuje o proširivanju prava osuđenika nalaze se vaspitač, načelnik službe obezbeđenja, osoba iz zdravstvene službe koji daju preporuku. Za osobe koje se nalaze u zatvorenom odeljenju ne postoji mogućnost da dobiju proširena prava koje se ostvaruju izvan zatvora (ali postoji mogućnost za određivanju proširenih prava ostvarivih u okviru zatvora).

Osuđenom licu se dostavlja odluka o proširenim pravima odmah po donošenju odluke, a kasnije im se daje i rešenje.

U prethodnom periodu između 20 i 25 osuđenika su bili radno angažovani na poslovima pošumljavanja za koje su se dobrovoljno prijavljivali. Osuđena lica su radila do 4 sata dnevno i dobijali su pojačanu ishranu tokom radnog angažovanja.

U prijemnom odeljenju osobe se zadržavaju u okvirima koja predviđa Zakon, što je do 30 dana (iako se u mnogim ustanovama trude da proces razvrstavanja ubrzaju i da osobe u prijemnom odeljenju ne provode više od dve do tri nedelje).

Vaspitačica iz OZ Kruševac je pohađala obuku iz oblasti specijalnog fizičkog vaspitanja kao i obuke za primenu propisa. Sa osuđenici ma se obavljaju pojedinačni razgovori kada oni to zatraže i upišu se na spisak.

PRAVA LICA LIŠENIH SLOBODE U ZATVORSKOM SISTEMU SRBIJE

U internoj biblioteci zatvora postoji 300 do 400 naslova, ali je uspostavljena saradnja sa gradskom bibliotekom odakle se dobijaju dodatne knjige.

U okviru zatvora postoje dva šetališta (za pritvorena i osuđena lica) koja imaju malo zelenila kao i klupu za sedenje, mokri čvor i natkriveni deo.

U okviru zatvora postoji i teretana (koja je u prostoriji) kao i sto za stoni tenis.

U OZ Kruševac ima puno povratnika i uglavnom su to osobe koje boluju od bolesti zavisnosti, osuđenici za slučajeve bezbednosti u saobraćaju i narušavanje javnog reda i mira.

U okviru zatvora postoji kantina a kupuje se i štampa koju osuđenici naručuju jedan dan unapred.

OKRUŽNI ZATVOR U BEOGRADU

Datum posete: 8. decembar 2015. godine

* Poseta organizovana od strane Helsinškog odbora za ljudska prava, čijem timu se priključio jedan član monitoring tima Inicijative mladih za ljudska prava.

U okviru Okružnog zatvora u Beogradu je tokom 2015. godine bilo je 453 osuđena lica dok je pritvorenih lica bilo 1,742. Na dan posete monitoring tima u ustanovi Okružni zatvor u Beogradu se nalazilo 665 osoba u pritvoru (što je znatno manje od inače uobičajene brojke od preko 1600 osoba) i 207 osuđenih osoba.

Od ukupnog broja osuđenih osoba na dan posete njih 9 se nalazilo u prijemnom odeljenju, 52 osobe u poluotvorenom odeljenju i 146 osoba u zatvorenom odeljenju (od toga su se dva lica nalazila u Specijalnoj zatvorskoj bolnici).

Dešavalo se da lica ostanu i po 3 do 4 godine u pritvoru dok se čeka pravosnažnost presude.

Tokom 2015. godine izrečeno je 69 disciplinskih mera prema osuđenim licima od toga je 47 osoba upućeno u samicu.

Osuđena lica su tokom 2015. godine uputila 39 pritužbi sudiji za izvršenje i Zaštitniku građana.

Prema rasporednom rešenju u okviru okružnog zatvora u Beogradu se nalaze osobe koje služe kaznu zatvora do godinu dana.

U trenutku posete monitoring tima u zatvoru su se nalazile 3 maloletne osobe (u pritvoru) sa kojima rade psiholog i socijalni radnik dok služba tretmana posreduje samo u kriznim situacijama.

Sudija za izvršenje obavlja posetu zatvoru svakog drugog petka u mesecu. Primedbe koje lica lišena slobode upućuju se obično odnose na lečenje i specijalističke preglede kao i na loš kvalitet hrane.

U trenutku posete monitoring tima se u pritvoru nalazila 31 žena.

U službi obezbeđenja je zaposleno oko 50 žena.

U pritvoru maloletna lica nisu odvojena od punoletnih lica jer u tom trenutku su u ustanovi boravila samo 3 maloletnika.

Lica koja se nalaze u prijemnom odeljenju tu oštaju u proseku do 10 dana nakon čega bivaju raspoređeni dalje.

U službi obezbeđenja su angažovane 254 osobe (od toga je 9 osoba angažovano po drugim osnovama, a ne po ugovoru o radu).

U momentu kada se bude puštio u rad IV blok, Okružni zatvor u Beogradu imaće mogućnost da primi 900 osoba. Objekat u Uštaničkoj koji takođe pripada OZ u Beogradu ima kapacitet da primi 100 osoba.

U poslednje dve godine se povećao broj osuđenika zbog promena nastalih u pogledu prostornog rešenja, kao i zbog prevelikog broja lica koja se nalaze u velikim zatvorskim sistemima, a koja se kako bi se isti rasteretili upućuju onda u manje, okružne zatvore.

Od ukupnog broja osuđenika više je onih koji su u OZ Beograd upućeno po nalogu suda (70%) od onih koji su tu smešteni po odluci o premeštaju (30%).

U okviru službe tretmana angažovani su: 2 specijalna pedagoga, 2 socijalna radnika, 1 pedagog i 2 psihologa.

Prilikom odlučivanja o proširenim pravima, osuđenim licima se dostavljaju odluke. U grupi sa kojom radi jedan vaspitač obično ima 45 do 50 osuđenika iz svih grupa (polu-otvorene, zatvorene). U skladu sa savetima stručne javnosti, u grupe po vaspitaču bi trebalo da budu

oformljene oko istih odnosno sličnih životnih uslova tj. iz iste grupe.

Beneficirani radni staž u okviru OZ Beograd imaju služba obezbeđenja, upravnik, služba tretmana i matična služba. Važno je imati u vidu da određivanje beneficiranog radnog staža po službama pa čak i unutar jedne službe nije ujednačeno na nivou svih ustanova za izvršenje krivičnih sankcija i varira od ustanove do ustanove.

U pritvoru se nalazi oko 100 stranih državljana koji su uglavnom iz regiona i koji čekaju sprovođenje ekstradicije ponekad i oko godinu dana zbog sporošti sudova. U slučaju da strani državljani ne govore engleski onda zatvor poziva sudskog tumača kako bi se sporazumeli.

U toku 2014. godine zabeležen je jedan slučaj bekstva iz Palate Pravde, a u pitanju je bila osoba iz Okružnog zatvora u Beogradu. Poslednji slučaj beksta iz samog objekta je zabeležen 2005. godine kada je osoba pokušala da pobjegne prerušena u ženu.

Osuđena lica koja su u zatvorenom odeljenju imaju pravo na dva sata šetnje dnevno, telefonski pozivi su im omogućeni četiri puta nedeljno a posete dva puta mesečno.

Jedan od osuđenika koji je u zatvoren odeljenju se požalio da nije bilo preispitivanja klasifikacije nakon 6 meseci kako je propisano Zakonom. U razgovoru sa osuđenima monitoring tim je informisan da sudija za izvršenje uopšte nije dolazio u taj blok.

Preme rečima članova službe za obezbeđenje Okružni zatvor ne poseduje samice već kako oni to nazivaju "prostorije za udaljavanje" koji ih ima 10. U trenutku posete monitoring tima jedna osoba se nalazila u prostoriji za udaljavanje u koju je upućeno na 10 dana.

Iako se sprat na kome se nalaze pritvorenici greje, u zatvorenom odeljenju u hodniku radijatori su bili hladni. Takođe je uočljiva velika razlika u kvalitetu soba u zatvorenom odeljenju, neke od soba su okrečene i čiste dok ima jedna do dve sobe u kojima postoji problem sa stenicama i sa vlagom pri čemu je vidljivo je da te sobe nisu okrečene već duži vremenski period.

U zatvorenom delu po osnovu molbi Upravnik dolazi da obiđe i razgovara sa osuđenikom, u hodniku postoji kutija za obraćanje Zaštitniku građana, a sobe su snabdevene šporetima i frižiderima.

Na spratu postoji i teretana, a najveći problem po mišljenju osuđenika je što iako ima potrebe da radom njima rad nije omogućen. Osuđenici su takođe izneli pritužbu da im se gubi pošta i da iako znaju da im je nešto poslato, pismeno nikada ne stigne do njih.

Ukoliko su potrebne usluge stomatologa moguće je da se dovede stomatolog ali se ta usluga plaća. Takođe osuđenici koji se nalaze na metadonskoj terapiji se žale kako im terapija nije redovna.

Na Minelu se nalazi 30 osuđenika koji su radno angažovani u okviru ustanove Okružnog zatvora. U razgovoru sa osuđenima oni su najveće pritužbe izneli na često neodobranje uslovnog otpusta kao i na nejasne i neujednačene kriterijume oko dobijanja povećanih pogodnosti kao što je na primer izlazak za vikend.

Oni su u dvorištu napravili par sprava kako bi improvizovali teretanu.

Na osuđenike koji su radno angažovani u kuhinji je prebačena velika odgovornost i obim posla iako su oni samo pomoćni radnici. Takođe, dešava se da im se često ne upisuju radni sati onako kako je bilo realno odrađeno.

U sobama ne postoje panik tasteri što bi trebalo uspostaviti.

Služba obezbeđenja daje lekove osuđenima, a to ne radi medicinski tehničar.

OZ Beograd je uspeo da angažuje jednog lekara koji radi na neodređeno vreme.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD PADINSKA SKELA

Datum posete: 9. decembar 2015. godine.

* Poseta je organizovana od strane Helsinškog odbora za ljudska prava čijem se monitoring timu priključio i jedan član monitoring tima Inicijative mladih za ljudska prava.

KPZ Padinska skela je oformljen kao ustanova polu-otvorenog i otvorenog tipa. Od 2014. godine KPZ Padinska skela dobija i zatvoreno odeljenje koje je oformljeno u objektu koji je pripadao Okružnom zatvoru u Beogradu („Centralni zatvor CZ”) i korišćen za pritvor.

Prema rasporednom rešenju, u KPZ Padinska skela se nalaze osuđenici koji su na izdržavanju kazne zatvora do 3 godine.

U novoformiranom zatvorenom odeljenju se nalaze osuđenici koji su tu upućeni po premeštaju (uglavnom se premeštaj vrši iz Kazneno poravnog zavoda Zabela) kao i oni kojima je kazna pri isteku.

KPZ Skela je projektovan tako da može da primi 450 osoba.

U trenutku posete monitoring tima u zatvorenom odeljenju se nalazilo 115 osuđenika, dok se u u polu-otvoreno i otvorenom odeljenju (koja su odvojena jedna od drugog) nalazilo 167 osuđenika.

U trenutku posete monitoring tima u KPZ Padinska skela se nalazilo 14 osoba koje su prekršajno kažnjene.

KPZ Padinska Skela nema pritvor i sva lica koja se nalaze u ustanovi su na izdržavanju kazne izrečene pravosnažnom presudom. U prijemnom odeljenju se na dalje razvrstavanje čeka od 10 do 15 dana.

U pogledu uslovnog otpusta, statistika KPZ Padinsa skela je bila bolja nego u ostalim ustanovama, ali je taj prosek poremećen formiranjem zatvorenog odeljenja. Iako u teoriji osuđenici iz zatvorenog odeljenja mogu da dobiju u uslovni otpust, u praksi se to ne događa.

U trenutku posete monitoring tima nije bilo stranih državljana u ustanovi. Ranije su se strani državljanjani zadržavali od 10 do 15 dana, a zatim su prosleđivani prihvatilištvu za strance. Njihov broj se drastično smanjio od kada je država promenila svoju politiku prema migrantima i prema njima zauzela drugačiji stav.

U okviru zavoda ima osoba koje su druge veroispovești. Prostorija za verske obrede je opremljena u skladu sa pravoslavnim verskim standardima, međutim, dešavalo se i da lica muslimanske veroispovești tu klanjaju.

Što se tiče broja radnika u službi obezbeđenja, nije popunjen broj mesta koji je sistematizacijom predviđen. Ima ukupno 55 osoba angažovanih u službi obezbeđenja, od čega su dve žene.

Sa otvaranjem zatvorenog odeljenja, služba obezbeđenja je dopunjena radnicima upućenim iz drugih zavoda u trajanju do godinu dana.

KPZ Padinska skela ima pet stručnih službi: služba za opšte poslove, matična služba, služba obezbeđenja, služba tretmana i zdrav-

štvena služba za koju se ne može reći da ispunjava standarde na osnovu kojih bi se smatrala službom.

U okviru KPZ-a postoji ambulanta koja je dobila licencu za rad od Ministarstva zdravlja.

Benificirani radni staž imaju radnici u svim službama osim onih zaposlenih koji se bave administarcijom.

Osuđenici iz KPZ Padinska skela su bili radno angažovani kao ispomoc u bolnicama Zvezdara (5 osuđenika), KBC Bežanija (6 osuđenika) i 2 osuđena lica koja su radno angažovana na poslovima u privatnim firmama (za jedno od ovih lica direktor je tražio njegovo radno angažovanje).

U okviru zavoda je angažovano 130 osuđenika koji rade na održavanju spoljnog kruga, čišćenju novog Krivično popravnog zavoda „Nova skela“ koja se nalazi nedaleko od KPZ Padinska Skela.

U okviru VET programa za osuđenike su organizovani programi obuke za uzgoj ranog bilja, kao i za uzgoj lekovitog bilja. U okviru KPZ-a se uzgajaju svinje i živina, što zadovoljava potrebe za ishranom zavoda. Višak jaja, mesa, kupusa, krompira i šargarepe prodaju i trećim licima po tržišnim cenama, ali i snabdevaju okružne zatvore u Beogradu i Pančevu.

Radno su angažovani samo osuđenici iz otvorenog i polu-otvorenog odeljenja jer arhitektura zavoda ne dozvoljava angažovanje osuđenika iz zatvorenog odeljenja.

Najčešća krivična dela po čijem osnovu dolaze primarno osuđena lica (ne i povratnici) su uglavnom: krađe, krivična dela u saobraćaju i nasilje u porodici.

U KPZ Padinska skela postoje samice i one se nalaze u okviru objekta u kom je zatvoreno odeljenje. U poslednjih 6 godina mere prinude su upotrebljene 7 puta, tokom 2013. godine mere prinude nisu upotrebljene nijednom, dok je u 2014. godini u jednom slučaju primenjena mera prinude.

U službi tretmana je angažovano 6 osoba: 3 vaspitača, psiholog, socijalni radnik i načelnik službe.

U spoljašnjem krugu se nalazi improvizovana teretana ali postoji prostor za vežbanje i u unutrašnjem prostoru.

U prijemnom delu se nalazi 12 osoba, a osposobljene su i dve do tri prostorije koje se koriste kao bolesničke sobe za sve bolesnike.

U prijemnom odeljenju osuđena lica obično čekaju na dalje razvrstavanje od 10 do 14 dana.

Što se tiče odluke o klasifikaciji, osuđenici dobijaju odluku u pisanoj formi i moraju da potpišu da su je primili, međutim oni imaju pravo i da odbiju prijem pismena što se nekada dešava.

Osobe koje su u zavodu po osnovu učinjenog prekršaja su i u prijemnom odeljenju odvojene od učinilaca krivičnih dela. U trenutku posete monitoring tima u prijemnom odeljenju se nalazilo 14 prekršajno osuđenih osoba.

U razgovoru sa osuđenim licima monitoring tim je obavešten da neki od njih čekaju u prijemnom odeljenju i 17 dana.

Video nadzor je uspostavljen samo u prizemlju dok kamera za video nadzor nema na spratovima. Dodatno, nisu uočeni natpisi sa obaveštenjem o video nadzoru.

U sobama je smešteno po 4 ili 8 osuđenika, a u okviru soba se nalaze kupatila. Zavod nema mogućnosti da obezbedi televizore osuđenima, ali su oni u mogućnosti da ih samo donesu.

U razgovoru sa osuđenima glavne pritužbe se odnose na rešenja o klasifikaciji i proširenim pravima (prema navodima jednog od osuđenika njemu već 8 meseci nije omogućen izlazak kući tokom vikenda). Osuđenici koji su radno angažovani obično rade 6 sati dnevno, međutim kada se radi utovar namirnica za Okružni zatvor u Beogradu oštaju i po sat vremena duže.

U zatvorenom odeljenju se nalaze 3 bolesničke sobe u okviru kojih se nalaze kupatila. Na gornjem spratu, gde se nalaze sobe sa ostalim osuđenima, nemaju kupatila u sobama već su kupatila zajednička na spratu. U objektu su sve zajedničke prostorije i hodnici pod video nadzorom, ali nigde nije uočen natpis sa obaveštenjem o tome.

Telefoniranje je omogućeno 4 puta nedeljno u trajanju od po 15 minuta, međutim u hitnim slučajevima (pozivi porodici i advokatu) omogućavaju se i vanredni telefonski pozivi.

U okviru zatvorenog odeljenja nalazi se šetalište i sprave za ko-

šarku ali nema teretane, tako da osuđena lica pribegavaju improvizaciji tako što prave tegove od flaša.

U sobama ne postoje panik tašteri.

U trenutku posete monitoring tima nije bilo nikoga od osuđenika u samici, a pre 15 do 20 dana jedan osuđenik je bio upućen u prostoriju za izdvajanje. Sobe za izdvajanje se koriste i u slučaju maltretiranja kada je neophodno izvršiti izdvajanje osuđenika.

Kantina radi utorkom i petkom ali nije neophodna.

U službi tretmana tri vaspitača rade sa osuđenima i u okviru grupe vaspitač ima osuđenike iz različitih odeljenja, vaspitna grupa i životna grupa nisu spojene. Raspoređivanje osuđenika se vrši na osnovu karakteristika samog vaspitača i osuđenika. Vaspitač obično vodi grupu od 50 osuđenika ali to ne mora da bude pravilo.

Angažovani u službi tretmana nisu zadovoljni instrumentom-upitnikom za procenu rizika i klasifikaciju osuđenika jer nije osetljiv na određene kategorije lica.

Nakon 1/4 odnosno 1/5 izdržane kazne razmatra se napredovanje u tretmanu i eventualno dodeljivanje proširenih prava. Stepem rizika koji se procenjuje na osnovu upitnika je ograničavajući faktor, iako se rade naknadne procene, što faktički onemogućava prelazak osuđenika iz zatvorenog odeljenja u neku drugu grupu.

Najveći napredak ostvaruju osuđenici u polu-otvorenom tretmanu koji po naknadnim procenama prelaze u A grupu tj. u otvoreni tretman. Novina su slučajevi u kojima se već pri prvom razvrstavanju osuđenik šalje u otvoreni tretman.

OKRUŽNI ZATVOR U NOVOM SADU

Datum posete: 11. decembar 2015. godine

* Poseta je organizovana od strane Helsinškog odbora za ljudska prava čijem monitoring timu se priključio jedan član monitoring tima Inicijative mladih za ljudska prava

Okružni zatvor u Novom Sadu je projektovan kao ustanova po-

lu-otvorenog tipa, ali zatvor ima i zatvoreno odeljenje. Zbog nedostatka fizičkih kapaciteta nije moguće postojanje otvorenog odeljenja. U trenutku posete monitoring tima u zatvoru je bilo 457 lica lišenih slobode, iako je kapacitet zatvora 350 osoba. Prema rasporednom rešenju, u Okružni zatvor u Novom Sadu se smeštaju osobe na odsluženju kazne zatvora do godinu dana. Iako je Okružni zatvor u Novom Sadu prenaseljen, osuđenici više ne spavaju na podu na dušecima (što je uočeno u prethodnim posetama koje je obavio Helsinški odbor za ljudska prava) već svi imaju krevete.

U skladu sa preporukom Zaštitnika građana sva lica koja su imala dijagnozu iz kategorije F su poslata u Specijalnu zatvorsku bolnicu, mada su odatle vraćena.

U prethodnom periodu u zatvoru su renovirana kupatila, sređeno je šetalište i osposobljena je ambulanta.

U trenutku posete monitoring tima u pritvoru se nalazila 145 osoba, a među njima 6 žena i 4 maloletnika. Maloletnici su odvojeni u zasebnu sobu od ostalih punoletnih pritvorenika. U pritvoru se u okviru soba nalazi WC, dok su kupatila zajednička. U sobama postoje televizijski prijemnici. Upravnik je odobrio uvođenje TOTAL TV-a međutim sama osuđena lica zaključuju ugovor za TOTAL TV i izmiruju obaveze na koje su ugovorno pristali.

U planu je da se uvede i ograničen pristup internetu kao i da se adaptira jedna soba za osobe sa invaliditetom. U okviru okružnog zatvora trenutno postoji privremena rampa za omogućavanje pristupa osoba sa invaliditetom.

U OZ Novi Sad postoje dva šetališta i šetalište za pritvor u okviru kojih postoje zelene površine. Jedno šetalište je namenjeno osobama iz poluotvorenog dok je drugo namenjeno osobama iz zatvorenog tretmana.

U okviru zatvora postoje tri ambulante opšte prakse. U jednoj od njih se nalazi hiruška ordinacija koja poseduje hiruški sto, UW lampu i instrumente za obavljanje sitnih hiruških intervencija. U zatvor dva puta nedeljno dolazi psihijatar, dok interništa kardiolog dolazi jednom u dve nedelje. OZ Novi Sad takođe posećuju i hiruški i dermatolog kon-

sultant. Osobe koje rade na infektivnom odeljenju dolaze onda kada ima slučajeva hepatitisa. Metadon osuđenima deli medicinsko osoblje.

Zbog nedostatka finansijskih sredstava štalo se sa daljim sprovođenjem ideje o formiranju terapijske zajednice i azila za pse.

Sudija za izvršenje redovno posećuje zatvor (sudija za izvršenje je tokom monitoring posete bio u pratnji monitoring tima), jednom u tri nedelje se obavlja poseta pritvoru, a jednom u tri meseca osuđenim licima na izvršavanju kazne zatvora.

U službi obezbeđenja su angažovane 72 osobe iako je sistematizacijom predviđeno 150 radnih mesta. Prema novom raspisanom konkursu, u službi obezbeđenja u OZ u Novom Sadu biće angažovano još 40 osoba.

U okviru službe tretmana ranije je radilo 8 vaspitača, međutim sada je situacija znatno promenjena jer se 3 osobe nalaze na porodiljskom odsustvu, jedna osoba je suspendovana, a jedna osoba je prebačena u Padinsku skelu.

OKRUŽNI ZATVOR U SUBOTICI

Datum posete: 26. januar 2016.godine

OZ u Subotici je projektovan kao ustanova poluotvorenog tipa, iako zatvor ima i zatvoreno odeljenje. Od 2014. godine na Paliću je uspostavljeno otvoreno odeljenje Okružnog zatvora u Subotici. Kapacitet zatvora je 250 osoba, u trenutku posete monitoring tima Inicijative mladih za ljudska prava u okviru zatvora je bilo 165 osoba.

Prema rasporednom rešenju u OZ u Subotici se smeštaju osobe sa kratkim zatvorskim kaznama do 3 meseca. U okviru OZ Subotica nalazi se i pritvor.

U trenutku posete monitoring tima Inicijative u pritvoru nije bilo žena kao ni maloletnih osoba (prema rečima upravnika u pritvor u okviru OZ Subotica se izuzetno retko upućuju maloletne osobe).

Zatvor je fizički pozicioniran u centru Subotice, međutim upravnik nije izrazio nikakvu pojačanu zabrinutost za bezbednost. Stanica

policije se takođe nalazi u sklopu zgrada u okviru koje je i zatvor tako da to dodatno olakšava situaciju. Jedini problem su prostorije u jednom delu zgrade, koje su nekada bile pod zakupom radio i televizijske stanice, a sada su prazne i ne zna se ko će ih kupiti/zakupiti. Prozori tih prostorija usmereni su/gledaju na unutrašnje dvorište zatvora. Prema navodima upravnika zatvora, do sada je zabeležen samo jedan slučaj bekstva.

U službi obezbeđenja je angažovano 36 osoba, iako je sistematizacijom predviđeno 55 osoba. Pored službe obezbeđenja, postoji i služba tretmana i medicinska služba. U medicinskoj službi nema stalnog zaposlenog lekara. Iako je bio raspisivan konkurs za lekara prethodnih godina, nije bilo dovoljnog interesovanja. Terapiju osuđenima tokom dana daje medicinska sestra dok tokom večeri to rade pripadnici službe obezbeđenja.

U prijemnom odeljenju, pre razvrstavanja osuđena lica obično provedu do dve nedelje.

Fizički uslovi u zatvoru su jako loši, posebno u zatvorenom delu. Zajednička prostorija u kojoj borave osuđenici je nedovoljno velika za sva lica koja u njoj provode vreme, tako da je prostor zagušljiv (dodatno pojačano i zbog toga što neka osuđena lica puše) i sa nedovoljno svetlosti.

Pritužbe osuđenika u razgovoru sa monitoring timom Inicijative su se odnosile na nezadovoljavajuću hranu i medicinsku negu. Prema rečima osuđenih lica, ogromnu poteškocu predstavlja to što se mnogi lekovi nalaze na negativnoj listi (kao npr. lekovi za bol) za koje oni sami moraju da plate, a ne dozvoljava im se da im neko drugi od osuđenika ko taj lek ima isti posudi.

Dodatno, prema rečima nekih osuđenika, nemaju uvid u svoju medicinsku dokumentaciju koja se vodi pri zatvoru, iako je Upravnik monitoring timu objasnio da svi osuđenici imaju pravo da dobiju fotokopiju/ izvod iz svoje medicinske dokumentacije i da se o tome vodi evidencija. Prilikom provere navoda datog osuđenika, članovi monitoring tima nisu uspeli da izvrše uvid u gore spomenutu evidenciju, s obzirom da nije mogla biti nađena u datom trenutku.

U medicinskoj službi je zaposlena jedna medicinska tehničarka koja je tu svakog radnog dana do 15h (ima beneficirani radni staž). Po ugovoru su zaposlena i dva lekara (iz dve privatne klinike), jedan lekar opšte prakse i jedan specijalista urgentne/hitne medicine. Vikendom zatvorska ambulanta ne radi, ali su svi pripravnici.

Medicinska soba je opremljena krevetom za pregled i stomatološkom stolicom, što olakšava stomatološke usluge. Stomatolog dolazi svakog petka.

Među zatvorenicima ima dosta psihijatriskih slučajeva, ali i dosta ljudi sa srčanim oboljenjima.

U 2015. nije bilo slučajeva samopovređivanja. Tokom 2015. godine bilo je 4 slučaja šuge koji su sanirani bez većih posledica. U drugoj polovini 2014. je bilo 7 slučajeva šuge. Zaraženi su bili izolovani u bolničku sobu. Bolnička soba se nalazi odmah pored medicinske sobe i ima dva kreveta.

Svi zatvorenici imaju uvid u svoj zdravstveni karton, ali po rečima medicinske tehničarke nisu previše zainteresovani.

Lekovi se nabavljaju preko tendera, a ne više preko Specijalne zatvorske bolnice (što je dosta olakšalo posao). Za lica u pritvoru Sud kupuje lekove po potrebi.

Povremeno ima zloupotrebe lekova radi razmene za cigarete i druga dobra. Ali većih zloupotreba nema.

U slučajevima kada ima suicidalnih zatvorenika, oni se šalju u Specijalnu zatvorsku bolnicu u Beogradu ili u bolnicu u Kamenici.

Medicinska tehničarka je nedostatak analgetika na pozitivnoj listi navela kao ozbiljan problem jer su upravo analgetici najpotrebniji u svakodnevnom lečenju (pacijentima daju brufen sirup u nedostatku lekova).

Metadonska terapija se sprovodi u saradnji sa Metadonskim centrom Sombor.

Osuđenici su se žalili na nedostatak analgetika.

KAZNENO POPRAVNI ZAVOD U SOMBORU

Datum posete 27. januar 2016.

Zgrada uprave i Odeljenje za izvršenje mere pritvora Kazneno-popravni zavod u Somboru je zavod otvorenog tipa. U posebnom odeljenju Zavoda, koje je zatvorenog tipa, izvršava se mera pritvora prema licima oba pola sa područija Okružnog suda u Somboru.

Prema pisanim dokumentima, zatvor u Somboru postoji od kraja devetnaestog veka. Zgrada pritvora u okviru koje se sada nalazi i uprava Kazneno-popravnog zavoda podignuta je kao županijska kapela 1882. godine i rađena je u baroknom stilu sa tornjem u centralnoj osi.

Uredbom Vlade Republike Srbije 1998. godine o osnivanju zavoda za izvršenje zavodskih sankcija ustanova prerašta u Kazneno-popravni zavod u Somboru i postaje jedan od pet kazneno-popravnih zavoda otvorenog tipa.

Zgrada otvorenog odeljenja je objekat koji se nalazi oko četiri kilometara od centra grada, i u funkciji je od 1999. godine. Rađena je namenski za smeštaj primarno osuđenih lica i koncipirana je prema svim savremenim penološkim kriterijumima.

U okviru ustanove postoji registrovana proizvodno-uslužna privredna jedinica "Elan" čija je osnovna delatnost drvnoprerađivačka proizvodnja (proizvodnja ambalaže od drvetapalete, građevinska stolarija i elementi, slikarska oprema-štafelaji i blind ramovi). Privredna jedinica "Elan" se bavi i povrtarskom i stočarskom proizvodnjom, proizvodnjom hrane za potrebe lica lišenih slobode, kao i uslužnom delatnošću i zanatskim radovima u građevinarstvu.

Okružni zatvor u Somboru je u trenutku posete tima Inicijative imao ukupno 136 osuđenika. Zatvorenici su uglavnom sa teritorije pod nadležnošću Višeg suda u Somboru i Osnovnog suda u Vrbasu.

U službi obezbeđenja radi 32 čuvara (trideset nadzornika i dve nadzornice) iako je to sistematizaciji radnih mesta predviđeno da služba obezbeđenja ima 60 zaposlenih. Uprkos tome upravnik je na-

glasio da za sada to ne predstavlja veliki problem za funkcionisanje ustanove.

U medicinskoj službi su zaposlena dva medicinska tehničara, rade po smenama tako da je ceo dan prisutan neko od medicinskog osoblja. Zaposlena su dva lekara (jednog opšte prakse, jedan psihijatar) po ugovoru koji su tu dva - tri puta nedeljno, pri čemu dolaze i na poziv.

Vikendom medicinska služba ne radi ali su med. tehničari dežurni.

U 99% slučajeva medicinski tehničari dele terapije zatvorenici-ma. U ostalim slučajevima to rade čuvari.

Zatvor ima dobru saradnju sa opštom bolnicom u Somboru, gde se i obavljaju svi specijalistički pregledi po potrebi. Bolnička soba u zatvoru ima 6 kreveta.

Samo jedan od medicinskih tehničara ima beneficirani radni staž.

Lekovi se nabavljaju preko tendera, što olakšava posao nabavke i lekovi se ne gomilaju bez potrebe što je bio slučaj kada se naručivalo preko spec. zatvorske bolnice.

Jako su retki slučajevi zloupotrebe lekova, i med. tehničari vode strogu kontrolu da li zatvorenici uzimaju terapiju.

U 2015. godini je bilo desetak slučajeva odvođenja pacijenata u specijalnu zatvorsku bolnicu u Beogradu.

U slučaju pojavljivanja šuge, usled nedostatka adekvatne sobe za izolaciju, medicinsko osoblje tretira celu sobu, odnosno sve zatvorenike iz sobe.

Metadonska terapija se sprovodi u saradnji sa Metadonskim centrom Sombor.

